

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ • Ամուսնական զեղծմունք ի գաւառս ՇԱՀԷՆ
 ԿԻՐԱԿԱՆ • Ուսուցչական հանձարի մի նոր ապացոյց Տ • ՓԻՐՈՒՄԵԱՆՅ
 ՆՈՐԱՎԷՊ • Սեխի մը պատմութիւնը • (Շ • ԲՕԼ ՏԸ ՔՕՔ).....
 ԸՆԿԵՐԱԲԱՆԱԿԱՆ • Ընտանեկան և ամուսնական կազմակերպութիւն յԱ-
 ւրստրալիա
 ԶԱՆԱԶԱՆՔ • (ՕՖէնպախ, Շոբէն և Ժորժ Սան)
 ՔԱՂՈՒԱԾ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԼՐՈՅ • Արտաքին, Ներքին, Ազգային
 ՍԻՄՕՆԷ ԵՒ ՄԱՐԻ • (ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՕՆԹԻԲԷՆ) Թարգմ. Մ • ԶՕԱՆԵԱՆ

ՊԱՅՄԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ ԵՒ ՔԱԼԱՈՆԵՐՈՒ — տարեկան Կէս Օսման • ոսկի
 » » վեցամսեայ Բառ » »
 ՄԷԿ ԹԵՐԹԻՆ ՔԼԻՆ Է 60 փարայ
 Օտար քաղաքաց համար տարեկան 12 Ֆրանք
 » » վեցամսեայ 6 »
 ԹՂԹատարուածեան ծախք տարեկան Դան. արծ. 15
 Վեցամսեայ » » 7 1/2

Մասիսի խմբագրութեան ուղղեալ ո՛ր եւ է գրութիւն կամ նամակ պէտք է ուղղել առ

Խմբագրութիւն Արեւելք և Մասիս Լրագրաց
 Ղալաթիա, Նորասուրենկեան խան

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼՔ ԼՐԱԳՐՈՅ

1885

ԴՐԱՄԱՆՆԵՐ

ՂԱԼԱԹԻՈՑ ՊՈՐՍԱ

Ղայաթիս, 8 փետր.

ԸՆԹԱՅՔ ՓՈԽՍԱՆԱԿԱԳՐՈՅ

ամիս 1, ռնարայի վրայ (պանքայի)	110	1/8
3 » » » (վճռակին)	109	5/4
3 » Բարի, » (պանքայի)	22	93
» » » (վճռակին)	23	02 1/2

ԸՆԹԱՅՔ ԱՐԺԵԹՂՈՅ

Օսմանեան Բոնոսյիտէ

Երէկ երեկոյ գոցուեցաւ	դ. 5/2	9 23 1/2
Պօրտայի գոցուելէն վերջը	»	9 23
Բերայի մէջ	»	—
Առաւօտուն բացուեցաւ	»	9 20
Բարձրագոյն գին	»	9 21
Նուազագոյն	»	9 20
Կէս օրին	»	9 21
Իւնիֆիէ Եգիպտական Գ. Կ.	75	35
Երէկ Երեկուն գոցուեցաւ	75	25
Բերայի մէջ	—	—
Այս առաւօտ բացուեցաւ Գ. Կ.	75	40
Կէս օրին	75	22 1/2
Հէվալէսիդ	45	—
Իէթօր գոնսօլիտէի	—	—
» Իւնիֆիէի	—	—
Փոխարուծիւն 1863	Ֆր.	79
» 1865	»	59
» 1869	»	52
» 1873	»	46 50
Պօն տիւ Թրէզօր	Անգլ. Լր.	22 50
Բուժելի երկաթուղի	Ֆր.	46 25
Օպիլիտսին տը Բրիտիթէ	»	—
Բամնեթուղթ Լաւրիօմի	»	70

ԲԱՃՆԵՏՈՐՈՒՅ

Սօսիթէ Ժէնէրալ	Գ. Կ. Անգլ. Լր.	3 15
Քրէտի Ժէնէրալ	» » Օսմ. Լր.	6 30
Պանք տը Գոնս	» » »	5 20
Սօս. Շանժէ վալէօր	» » Օսմ. Լր.	3 24
Բոնամիւլէյ	» » »	270

Ընթացք դրամոյ

Օսմանեան ոսկի	դր.	100
20 Ֆրանքոնոյ	»	87 30
Անգլիական ոսկի	»	110 15
Բօլ Իմպերիալ	»	90 20
Քրիմից	»	51 25
Ռուսկի Թղթագրամ	»	8 60
» արծաթ	»	89 15
Ֆիօրին	»	9 3
Մէճ. արծ. (տարբ.)	»	108
Վ. Եջնոց	»	102 35
Հինգնոց	»	102 35

Մէթալիք	»	99
Պղինձ	»	800
Թղթագրամ	»	3000

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊՈՐՍԱ

1 ռնտոն, 19 փետրվար ժամ 5 վայր. 15 երեկոյ	98	15 1/16
Անգլ. քոնսօլիտէ գոցուեցաւ	47	3 1/16
Օսմ. բացուեցաւ	47	1 1/4
» գոցուեցաւ	47	1 1/4
Միացեալ Կրուք 1	36	1 1/4
» 2	20	1 1/2
» 3	47	1 1/4
Փոխարուծիւն 1877	83	1 1/4
Պանք Օթօման	43	7 1/8
Ռուսական փոխառ. 73 (դ. 4.)	96	3 1/8
Եգիպտական միացեալ (Իւնիֆիէ)	67	1 1/2
» առանձն. (Բրիտիթէ)	88	3 1/8
Տայրա Սանիէ	65	5 1/9
Տօմանիալ (փոխառ. Բօլիւտ)	87	—
Հունգարական պարտութուղթ 1877	—	—
Փոխարուծիւն Բարիդի վրայ	—	—
Վ. Իէննա, 19 փետրվար ժամ 4 երեկոյ	424	50
Փոխարուծիւն 1 ռնտոնի վրայ	22	70
Օսմանեան երկաթուղի	109	75
Բարիդ 19 փետրվար ժամ 3 վայր. 45 երեկոյ	31	45
Ֆրանսական Ռանթ 4 1/2 0/0 Բաց	17	57 1/2
» 3 0/0 Բաց	17	65
Օսմանեան քոնսօլիտէ բացուեցաւ	21	25
» գոցու. դ. 4.	47	65
Միացեալ պարտք Սէրի Բ.	—	—
» դ. 4.	47	65
» դ. 4.	—	—
Օսմանեան երկաթուղի	47	12 1/2
» Իէթի Բամնեթուղթ	510	—
Պանք Օթօման	600	—
Գրէտի Լիօնէ	557	50
» Ֆոնսիէ դ. 4.	1337	50
Բամնետոմ Լիօնի (Գուր. Կոր.)	4265	—
Սուէզի Նրանցք	1953	75
Ռուսական 5 0/0 1877ի (դ. 4.)	99	5 1/4
Իտալական Ռանթ (դ. 4.)	98	—
Եգիպտական միացեալ գոց	345	—
Ապսիական (արտաքին) (դ. 4.)	62	1 1/4
Բրիտիթէ Թիւրք	412	50
5 0/0 Հիլլէնական (դ. 4.)	350	—
2 էք 1 ռնարայի վրայ	25	37

ԲԱՐԻՑ ԲԹԻԹ ՊՈՒՐՍ

Փետրվար 19 ժ. 40, 4. 45

Ֆրանս. Ռանթ, 4 1/2 0/0	409	76 3/4
Օսմանեան »	47	50
Եգիպտական միացեալ	344	37 1/2

Մ Ա Ս Ի Ս

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ա.ԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

34րդ ՏԱՐԻ

1885 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 9

ԹԻԻ 3756

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԶԵՂԾՄՈՒՆՔ Ի ԳԱՒԱՌՈՍ

Զեղծում թէ նախապաշարում: Յօդուածըս կարդալէ՝ յետոյ այս հարցումը պիտի անեն ինձ արդոյ ընթերցողք, գիտելով որ յիշեալ երկու բառերը չիթեա՞ծ եմ իրարու հետ: Բայց նախապաշարումն ալ զեղծում մ'է, թէեւ դարեւրու կիրառութեամբ ժամանակի նուիրադործում ստացած: Այն բանը, զոր մեք նախապաշարում կը համարենք այժմ, զեղծում մ'էր, երբ ծնունդ առաւ, ժամանակի կիրառութեամբ ընդհանրանալով դարձաւ սովորութիւն, մինչեւ որ ժամանակի յառաջագիտութեան համեմատութեամբ կատարուած զարգացումը բառնայ զայն: Իսկ մինչեւ այդ օրը հանրային բարոյականը և հանրային առողջութիւնը չատ պիտի մնասին կեցած դրութենէն. դորս վրայ ոչ ոք ուշադրութիւն դարձնող չկայ, թէեւ կրօնական և ազգային իշխանութիւնք եթէ միացնէին իրենց ջանքերը, կարող էին մեծագոյն հարուածը տալ այդ վնասակար դրութեան:

Փոխուած են ժամանակները, փոխուած են բարբերը: Այն բանը, որ մեզմէ առաջ համեստութիւն կը համարուէր, որ մաս մը կը կաղմէր ժամանակի քաղաքավարութեան օրինաց, այսօր միայն կարող է գծանցնել ամուսինները, ամուսնական վէճեր յարուցանել և վերջ ի վերջոյ պատճառել ընտանիքի կործանումը: Այսօր ոչ եւս կարող ենք յիսուն տարի առաջուան հազուստովը երեւիլ. մեզ կը ծաղրեն եթէ ճիշտօք հազ-

նիք և զլուխնիս խալէ՞ս դնենք: Ժամանակի համաձայն զարգացում մը յառաջ եկած է ի մեզ, զարգացում մը, որ որչափ ալ աննշան լինի, ոչ եւս կարող է անտարբեր մնալ ամուսնական դարաւոր նախապաշարմանց դոյութեան, առանց ծանրապէս վտանգելու հանրային բարոյականը:

* *

Այս ամուսնական զեղծմանց ամենէն վտանգաւորն է այն դրութիւնը, որով ամուսնութիւնք տեղի կ'ունենան յաւիտեական յոյն իսկ հակառակ հասց ամուսնացող կողմանց, մանաւանդ նոցա տիրա սեռին: Եթէ չլինէին Հաճնոյ բռնի ամուսնութեան խընդրոյն կից եղբրական պատմութիւնք, որը ամենուս խիղճը վրդովեցին, այդ ամուսնութիւնը ոչինչով չէր զանազաներ անոնցմէ, որը ամեն օր տեղի կ'ունենան դաւաճաց մէջ, առանց սակայն լրագրութեան մէջ արձագանք յարուցանելու: Ի դուր իրենք զիրենք կը մխիթարեն նոքա, որը կը կարծեն թէ անցած են այն «հին բարի ժամանակները», երբ աղջիկը հօր, կինը իւր ամուսնոյն ստացուածը կը համարուէր. այժմ թէեւ աւելի նոր և աւելի լուսաւորեալ դարու մը մէջ կ'ապրինք, բայց ոչինչ կ'ազատուցանէ որ իդական սեռը ստացուածը չը լինի արական սեռին: Տակաւին երկու չաբաթ առաջ հայր մը կ'ստէր իւր աղջկան, որ կ'ընդդիմանար ամուսնանալու իւր չսիրած մի երիտասարդին հետ. «Հէ՛, ի՛նչ կ'ասես, դու իմ ստացուածն ես, զոր եթէ ուզեմ, կարող եմ հրապարակը տանիլ ի վաճառ»: Լացաւ խեղճ աղջիկը, բայց հնազանդեցաւ: Դարձեալ այժմ Հաճնոյ դայթակղական դէպքէն յետոյ և թերեւս Արօն. Ժողովոյ հրաչափաւոր «համոզում» էն քաջալերեալ, այս

տեղ ամենայն եռանդեամբ կը պատրաստեն Հաճոյ դէպքի երկրորդ տպագրութիւնը, թէեւ տարակուսելի յաջողութեամբ: Մեր դերակատարները անշուշտ ոչ եւս տեղի ունին վախճալու «Արեւելք»-ի հրատարակութիւններէն, քանի որ վստահ են թէ Կրօն-Ժողովոյ «համոզում»-ը պատրաստ է յանուն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ սրտուոյն, զոր պաշտպանելու շատ ձախող եղանակ մը ընտրած են, ծածկելու իրենց կեղտոտութիւնները:

Ի դաւառս տեղի ունեցած ամուսնութեանց մէջ, ամուսնացողք բնաւ կամ շատ երկրորդական դեր մ'ունին: Փեսայի և հարսի ծնողք ինքնին կը կատարեն հարկ եղած բանակցութիւնները, որոց դէմ եթէ երկու կողմերէն մին ահաճութիւն ցոյց տայ, շատ անգամ ստիպուած կը լինի հօր ժառանգութիւնը կորուստնելու և փոխարէնը ժառանգելու ծնողաց հռչակաւոր «անէծքը»: Նախ քան զամուսնութիւն տեսութիւն մը փեսայի ընդ հարսին հակառակ համարուած է համեստութեան աւատական օրինաց և ամուսնացողք առաջին անգամ կը տեսնեն զիրար առաջաստի սենեկին մէջ մէջ: Կը պատմեն որ մի անգամ հեռաւոր գիւղէ մը հարս մը կը բերեն ուրիշ գիւղ մը՝ առաջաստի օրուան գիշերը ի դուր փեսայն կ'ստիպէ հարսը խօսելու, զոր խօսեցընելը անհնար կը լինի: Հարսը համբ էր: Այսպիսի դէպքեր հազուադիւր չեն: Երկու ամուսնացողք, որք յետ ամուսնութեան միայն զիրար սիրտի ճանչնան, կարող են իրարունկատմամբ համակրութիւն չ'զգալ, իրենցմէ մին կարող է ախտաւոր լինիլ բայց և այնպէս նոքա ստիպուած են ցմահ կենակցիլ իրարու հետ: Թէ հանրային բարոյակոնը որչափ կը վնասի այս վիճակէն, կարծենք պէտք չ'կայ ապացոյցի:

Եթէ ամուսնական այսպիսի նախապաշարմանց շարունակութեան մասին մեր նոր լուսաւորեալ դարը ոչինչ տարբերութիւն չունի «հին բարի ժամանակ»-ներէն, սակայն դորտ հետեւանքները հանրային բարոյականի համար ծանրակշիռ նշանակութիւն ունին մեր ժամանակին մէջ, որ այս մասին դռնէ շատ տարբեր է հինէն: Առաջ մարդիկ խղճմտութեամբ կը կատարէին ոլոսակաղիր քահանային պատուէրը. «Որդ-

եակ իմ, մինչեւ ի մահ տէ՞ր ես» կը հարցունէր քահանայն. «Այո» կը պատասխանէին ամուսնացողք մեքենաբար և ցմահ կը պահէին իրենց խոստումը: Հիմա այդ բարի ժամանակներն անցած են: Ամուսնական վէճերը և շատ անգամ ընտանեաց մէջ տեղի ունեցած եղբրական պատահարները մեծադոյն տեղ մը կը գրաւեն այժմ ազգային դատաստանական ատեաններու մէջ, որք պատական օրինաց բացակայութեան պատճառաւ առաւել կը վրդովեն ընտանիքի խաղաղութիւնը: Եւ որչափ որ ամուսնացողք քիչ զեր ունին իրենց ընտրութեան գործին մէջ, այնչափ աւելի իրաւունք և առիթ կ'ունենան վտանգելու հանրային բարոյականը և մեր դատական իշխանութեանց առաջ դժուարութիւններ յարուցանելու: Արդեօք կա՞յ աւելի անտանելի վիճակ, քան ցմահ միութիւնն երկու անձանց, որք իրարու համար համակրութիւն չունին:

Միւս կողմէն, ամուսնացելոց կամքն իմանալու համար եկեղեցւոյ հաստատած օրինական ձեւերն ալ դանց առնուած են: Պատկի տրարողութենէն առաջ խոստովանութիւնը, մանաւանդ հարսին կողմէն, գըրեթէ երբէք տեղի չ'ունենար և պսակագիր քահանայի հանդիսաւոր հարցմանն առաւել ինքը (քահանայն) կը պատասխանէ, քան ամուսնացողք, որք հագրւ երբեմն մեքենաբար գլուխ կը ծռեն ի նշան հաւանութեան: Եկեղեցւոյ հաստատած այս օգտակար օրէնքները դռնէ պէտք չէր անտես առնուէին նորա ներկայացուցչաց կողմէն:

*

Մարդիկ կան, որոց համար ամուսնութիւնը կեանքի իրողութեանց մէջ ամենապարզ պատահար մ'է, որում չարժեք արտասովոր կարեւորութիւն ընծայել: Այդպէս չէ անշուշտ Արեւելցի ժողովոյ ոչ համար, որք սովոր են արդարեւ հանդէսներով յաւերթացնել իրենց ամուսնութեան յիշատակը, որ այնչափ նուիրական է իրենց համար, որչափ կեանքի մէջ միանգամ և եթէ կը պատահի: Անշուշտ չենք կարող պարտաւել այս աւանդական սովորութիւնը, որ սակայն միշտ չափազանցութեան կը հասնի և այդ բարոյապէս ու նիւթապէս կը վնասէ ժողովրդին: Բարոյապէս, որովհետեւ ամուսնութիւնը իւր արտասովոր ծախուց պատ-

ճառաւ հաւատարմութիւն մատչելի չլինիր ժողովուրդի ամեն կարգի դասուց. աղքատները սովոր են օրինակ առնուլ հարուստներէն, որք սակայն երբէք բարի օրինակ չունին տալու այդ խեղճերուն: Նիւթապէս, որովհետեւ փոքր դրամագլխի տէրերը ստիպուած են դրամագլուխին սպառել հարսանեաց ծախքերը հայթայթելու համար. իսկ չունեցողները պէտք է ծանր տուկոսներով պարտքեր անեն. իսկ յետոյ. յետոյ երբ դարունը կը բացուի, դիմել մայրաքաղաքը և նոր դրամագլուխ հայթայթել, կամ պարտքերը վճարել հանդերձ բազմապատկեալ տոկոսներով: Այդ ճանաչեմ մէկը որ այսօր իսկ կ'ամուսնանայ. հարսանիքի ծախքը հայթայթելու համար ծախելով մի մասը իւր բնակած տան:

Ճիշդ այս միեւնոյն արդիւնքը կը պատճառէ գիւղերու մէջ ֆլեթի (պաշտպան), իսկ քաղաքացի մէջ ֆլեթի (պաշտպան), իսկ քաղաքացի մէջ ֆլեթի (պաշտպան) պարտաւոր են ստակի արժէքով գնել իրենց կեանքի ընկերը: Գլխաւոր վճարելու անկարող փեսայն, որպէս օժիտ չունեցող հարսն, նոյնչափ ենթակայ են անամուսին կամ անկին մնալու վտանգին: Որչափ ընտանիքներ կան, որոց կործանման պատճառները եթէ հետազոտենք, կը գտնենք որ դոքա շատ տարիներ առաջ գլխաւոր կամ օժիտ վճարելու և կամ հարսանիքի ծախքը հայթայթելու համար պարտքեր վերացած են, որք հեղուկեմէ ծանր տոկոսներով բազմապատկելով, վերջ ի վերջոյ պատճառ դարձած են նոցա կործանման: Բարեբաղդաբար ասենք թէ դժբաղդաբար, այժմ գլխաւոր քանակութիւնը համեմատաբար ստոր թիւերու իջած է մեր շրջակայ դաւառացի մէջ, որք պանդուխտներ կը զրկեն մայրաքաղաքը: Բայց այս իրողութիւնը հետեւանք է միայն ուրիշ աւելի ծանր երեւոյթի մը, որպէս բացատրած եմ նախորդ յօդուածի մը մէջ, որ կը կրէր «Հանրային բարոյական ի դաւառաց» վերնագիրը: Միւս կողմէն քաղաքին մէջ օժիտըն, իսկ հեռաւոր ոչ-պանդխտող դաւառացի մէջ գլխաւորն անհաւատարմի դուրսն երու բարձրացած են: Ուրիշներու հետ մենք ալ միշտ սա համոզումն ունեցած ենք որ այս վնասակար սովորութիւնները կարեւ

րի է ջնջել, եթէ ժողովուրդի կարող դասը յանձն առնու իւր իսկ օրինակաւ առաջնորդել ստոր դասուն և եթէ կրօնական իշխանութիւնը յօժարին աղղու միջոցներու գործադրութեան ձեռնարկել:

*
* *

Սակայն այս յօժարութիւնը ոչ միայն կը պակասի մեր հրճական իշխանութեանց մօտ, այլ շատ անգամ նոյն իսկ նոքա են ամուսնութեանց դէմ ամենամեծ խուճապ յարուցանողները: Գաւառացի մէջ, մանաւանդ նոքա ամենէն աւելի յետ ընկած տեղերը, հայ կղերի բարձրագոյն և ստորին դասն միանգամայն ամուսնական գործերը իրենց համար շահու ամենայարմար միջոց մը համարած են: Ինչպէս հասարակ խանութպանն կամ հասարակ արուեստաւորն ամեն ճարտար միջոցներ կը հնարեն, իրենց ամեն պերճախօսութիւնը կ'սպառեն յաճախորդները հրապուրելու կամ պատրելու, ստորին աստիճանը աղէկի աւել անցունելու, նոյն կ'անեն շատ տեղերը նաև մեր կղերի անդամներն: Հաս կամ հասի խնդիրները միշտ շահու դերապանց նիւթ մատակարարած են նոցա: Ամուսնութիւնները չհաս յայտարարել յանդիման կամ ոչ, և ապա սովորականէն աւելի «նշանօրհնէք» ստանալով հրամայել, արդէն սովորական դարձած է: Այլ պատմեն որ անցեալները Քիւրա մը ներկայ գտնուած է Աղթամարի մէջ կատարուած այս տեսակ նշանօրհնէքի մը: Կաթիլիկոսը նախ կ'ընդգլխանար չհաս յայտարարելով, բայց ապա սովորականէն երկու ոսկի աւելի «նշանօրհնէք» ստանալով «Մեղքը ձեր ճիտը» կ'ըսէ և կ'օրհնէ նշանը «Ոչ, Վեհափառ, կը պատասխանէ հանդիսատես Քիւրան, եթէ ստակը չառնէիր» մեղքը անոնց ճիտը կը լինէր. բայց քանի որ ստակը առիր, ձեր ճիտը կը մնայ մեղքը», և Վեհափառ միայն կարող կը լինի ծիծաղել այս դասախօսութեան վրայ: Շատ տեղեր նշանօրհնէքի այս փափուկ պաշտօնը կը կատարեն աշխարհականները կամ կղերի շատ ստորին անդամներն, որք աւելորդ է ասել հաւատարմութեամբ և արտասովոր եռանդով կը կատարեն իրենց պաշտօնը: Շատ տեղեր ալ, մանաւանդ Աղթամարի թեմին մէջ, ամուսնացողաց ծնողք պարտաւոր են երեք չորս օրուան ճանքայ քալել Աղթամար

երթալու և անդ օրհնել տալու իրենց զաւակաց միութիւնը : Միթէ կղերի ձեռամբ գործուած այս զեղծումներն ալ դժուար է չբառնալ : Եթէ Արօնական ժողովը հաճի մի անգամ քննիչներ նշանակել այս կարգի զեղծմանց համար , ո՛րչափ դադարներ կարող է իմանալ . ո՛րչափ չհաս , ո՛րչափ անհաւասար և կոյսի ընդ այրւոյ ամուսնութիւնը դիւրացած են ի շնորհս մամոնայի և հակառակ հանրային առողջութեան , որոյ պահպանման համար մեր Արօն . իշխանութիւնը ամենէն աւելի խնամ պարտ էին ունենալ :

* * *

Տարակոյս չկայ որ հանրային առողջութեան համար ամենափոփոխաբեր է կանոնադրութեան սովորութիւնը , որ կը տիրէ քանի մը գաւառաց մէջ : Եթէ մայրաքաղաքի խաներուն մէջ կը տեսնենք բեռնակիրներ , որք նիհար , կմախային դէմք մը կը կրեն , որոց ծնօտները դուրս ցցուած են և դէմքերը թարչամած յառաջ քան զծերութիւն , պէտք չկայ հարցնելու անոնց թէ ո՛ր տեղացի են . նոքա անպատճառ կա՛մ Խիզանցի են , Արկառցի , Ալարկերտցի և կա՛մ Հայաստանի այն գաւառներէն , յորս կը տիրէ կանոն ամուսնութեան աղետալի սովորութիւնը , որ ընդհանուր է մանաւանդ Աղթամարի թեմական գաւառաց մէջ : Ի Խիզան , զորօրինակ , երբէք չէ կարելի գտնել օրիորդ մը առաւել քան տասը և երիտասարդ մը առաւել քան տասնեւհինգ տարեկան : Այս տարի Խիզանու ընկերութեան ուսուցիչներէն մին հասակակից օրիորդ մը չկրնալով գտնել , խեղճը՝ ստիպուած՝ ամուսնացաւ այրի կնոջ մը հետ : Այս տեղ նշանախօսութիւնը կը կատարուի շատ անգամ երբ ապագայ ամուսնացողը տակաւին յարգանքի են և նշանօրհնէրը , երբ տակաւին հափւ մկրտուած է մանուկն : 7-8 տարեկան հարսեր հազուադիւտ չեն անդ : Շատ հետաքրքիր տեսարան կը լինի , երբ հարսներ լալով կը փախչին յաճախ փեսային տունէն և կը դիմեն ծնողաց տունը :

Մանուկ հարս մը և փեսայ մը տյնչափ անչուշտ ծիծաղելի են , որչափ արդահատելի , երբ տակաւին արբունքի չը հասած փեսայն պէտք է բաժնուի հարսէն և սկսնդ խտութեան դիմելով վճարէ սարսափ , որ

գոյացած է իւր ամուսնութեան պատճառաւ և ցայն օր բաղնապատկուած սոկոսնեւրով : Ողորմելի պատանին առաջին անգամ կը բանայ աչքը լայնածաւալ մայրաքաղաքի մը մէջ , ուր ոտքը շատ ընդունակ է անկանգնելի կերպիւ գայթեւել :

Պէտք չկայ մեր կողմէն եւս դատապարտելու կանոն ամուսնութեան հետեւանքները , երբ դա արդէն միարեան դատապարտուած է ամեն առողջաբաններէ և բժիշկներէ : Բաւական է միայն դիտել որ կրօնական իշխանութիւնը , եթէ յօժարի , շատ դիւրութեամբ կարող է արգելուլ այս վնասակար սովորութիւնը : Միթէ դժուարի՞ն է արգելուլ քահանայն օրհնելէ այս պայմաններու ներքեւ կատարուած միութիւն մը , որ տարակոյս չկայ թէ առանց քահանայի օրհնութեան ոչ եւս կարող է տեղի ունենալ :

* * *

Այս ամեն զեղծումներու վրայ վերջերս աւելցան նաեւ կրօնաւնութեան քանի մը դէպքեր , որք պատահեցան մեր գաւառին մէջ : Քանի մը դիւղայիներ իրենց կնոջ ամուսնութեան , յիմարութեան կամ անբուժելի ախտերու պատրուակաւ երկրորդ կին մը բերին իրենց տան մէջ և յաջողեցան անծանօթ քահանայից միջոցաւ օրհնել տալու այս տեսակ երկրորդ և ապօրինի միութիւն մը : Տարակոյս չկայ որ Արօն . իշխանութիւնը անփաւեր հրատարակեց այդ ամուսնութիւնները և ստիպեց այրերը բաժնուիլ երկրորդ կնոջն . բայց կարող չեղաւ անչուշտ հերքել ապացոյցը , զոր այս տեսակ դէպքերը ի յայտ բերին ի նշան խոր անկման հանրային բարոյականի :

Ամուսնական այս ամեն զեղծումները , որք շատ պայծառութեամբ ի վեր կը հանեն մեր ընկերային վերքերը , արդէն հարկ եղած տարերքը կը կազմեն խորապէս վնասեղծ հանրային բարոյականը , որ առանց այդու էլ արդէն շատ վտանգուած է :

Վան

ՇԱՀԵՆ

ԿՐԹԱԿԱՆ

ՈՒՍՈՒՅՉԱԿԱՆ ՀԱՆՃԱՐԻ
ՄԻ ՆՈՐ ԱՊՍՅՈՅՑ

Սկսելով ներկայ յօդուածով առաջին անգամ կեանքիս մէջ իմ աշխատակցութիւնը կոստանդնուպօլսի պարբերական հրատարակութիւններից մէկի հետ, աւելորդ չեմ համարում ասել հետեւեալը:

Սրանից մօտ մի տարի ու կէս առաջ ես սկսեցի իմ դասախօսութիւնները, ըստ նոր մանկավարժական ձեւերի, Վարազայ լեռան և Վանայ քանի մը դպրոցների մէջ: Տեսնելով օրինաւոր կրթութեան բարեկամների տաճած համակրութիւնը իմ այդ համեստ դործունէութեան մասին, ես որոշեցի փոքր ինչ ընդարձակել պայն, հիմնելով կիրակնօրեայ դրոցներ ուսուցչական մարմնի համար: Ինչպէս իմ ամենօրեայ, նոյնպէս և այդ կիրակնօրեայ մասնագիտական-մանկավարժական դասերի առիթով ընդունում էի ես անընդհատ, ի մեծ վարմացում իմ, բոլոր հասկացող Վանեցիներից շնորհակալութեան արտայայտութիւններ: Այդ քաջալերները ես նոյն վարմացմամբ կարգում էի մինչեւ իսկ մայրաքաղաքի մամուլ մէջ, որի ծայրայեղ թղթակիցները արտասովոր դովեասներ էին շնայում իմ այդ սովորական ծառայութեան համար:

Այսօր այդ դրոցներն ու կրթական ժողովները չըկան, զի նոքա երեք ամիս միայն տեւողութիւն ունեցան: Գոյուեցան նոքա քանի մը հետաքրքիր պատճառներով և ներանցից հասարակը միայն յայտնենք Պ. Մ. Չերապի բերանով. «Զի վարժապետներն, որպէս գանդատեցայ իններորդ նստին մէջ, իւրեանց եռանդ ցրտացուցին, հետզհետէ, չունեցան յարատեւութիւն, որով յետին նիստերին մէջ, ութսուն երկու ժողովականներէն հազիւ տասի չափ անձեր ներկայ գտուեցան, որք 1875ի սիպերական ձմեռին հակառակ, սաստկաստուոյց փութերի և դէպադէզ ձիւների դէմ կուրծք տալով, դեռ կը յամառէին հաւատարիմ մնալ իւրեանց ուխտի...» (1)

(1) Տես «Ազգային դաստիարակութիւն», եր. 19:

Վերը յիշած շնորհակալութիւններից դատ կայ մի հանգամանք, որ աւելի սերտ կապ ունի իմ այս աշխատակցութեան հետ: Այդ բոլոր երախտագէտների պահաջախառն ցանկութիւնն էր, թէ իմ գործունէութիւնը տեղի արդիւնաւոր կացուցանելու համար, հարկ անհրաժեշտ է դրի անցունել իմ բոլոր խօսածները ուսուցչական ժողովների մէջ: Այդ գործողութիւնը նրանց կարծիքով ո՛չ միայն միջոց սխտի տար Վանայ ուսուցիչներին աւելի լրջօրէն ուսումնասիրելու մասնկալարժեք գաղափարները, այլ եւ սխտի հասցնէր զանոնք Հայաստանի հեռւոր և մութ անկիւնների թշուառ ուսուցիչներին:

Այդ պահանջը որչափ իրաւացի, նոյնքան անհամեմատ էր իմ ոյժերին. և այդ երեք պատճառով: Նախ՝ իմ հմտութիւնը այդ մասնաճիւղի մէջ դեռ եւս թերի էր. երկրորդ՝ իմ գրիչը այդ օրինակ ձեռնարկութեան համար շատ անվարժ ու խաղ էր. երրորդ՝ իմ ժամանակը այդ տնկունութեան համար շատ սուղ ու արեւոյժ էր: Այդ երբեք փաստերը միայն կարողացան ազատել զիս խղճիս խայթերից և այդ առարկութիւններով միայն դժբաղդութիւն էի ունենում մերժել ամեն անգամ իմ և ամբողջ հայ ազգի ամենասիրելի Հայրիկի, Ամենապատիւ Խիմեանի այդօրինակ առաջարկութիւնները, որոնց մշտական վերջաբանն էին լինում՝ «այնու ամենայնիւ, Պ. Գասպարեան, սխտի աշխատիս այս իմ առաջարկութիւնը իրադրո՞ւնէ, բայց պարզ յստակ և հասկանալի լեզուով» հայրական իմաստալից խրատները:

Սակայն ես միշտ անտես էի անում մի չորրորդ պատճառ, որ նուազ ուժեղ չէր աւաճիւններից: Ես չէի մոռածում թէ Վարազայ աղքատ տպարանը սխտի դժուարանայ կարեւոր դիւրութիւնները ինձ ընծայելու: Եւ ահա այդ էր պատճառը, որ երբ սրանից մի ամիս առաջ պատրաստութիւն տեսայ Վասպուրականի ուսուցիչների համար մանկավարժական յօդուածներով յաճախակի դրոյշներ ի ըյս ընծայելու, ստիպուած եղայ խոնարհեցնել դուրս այդ անյաղթելի դժուարութեան առաջ:

Այդ պատրաստ յօդուածներից մէկն է ահա և «Ուսուցչական հանճարը», որ թէեւ

կարճ, բայց յոյժ հետաքրքիր նիւթ է մատակարարում Ժամանակակից հայ կրթական գործի պատմութեան ապագայ յօրինողին:

Հայ ուսուցիչներին մանկավարժական կըրթութեան անտեղեակ լինելու ցուալի հետեւանքներից մէկն էլ նրանց պատժական հանճարի չափազանց յառաջադիմութիւնն է: Ես պնդում եմ այս հանճար բառի վրայ և թո՛ղ նա հեղինակիւն չընդունուի:

Միթէ Փալաթական և նրա բոլոր օժանդակիչ պէսալիսադոյն պաշտօնակիցները հայ ուսուցչի մտաւոր զօրութեան ծնունդը չե՞ն: Բայց թերեհաւատներին լոկ խօսքերով հաւատի դարձնելը ի հարկէ բնական ճանապարհ չէ և ես՝ պարտաւորուած՝ պիտի բերեմ այս տեղ վարդապետութեանս հիմնական ապացոյցը: Տեսէ՛ք:

ԿՍՆՈՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

* * * ԳԻՒՂԻ ՎԱՐՃԱՐԱՆԻ

Ընթերցասէր Եղբար՛ք

Այսօր շաբաթական դաստիարակութիւններս ահա՛ վերջացան, այսօր մեր աղատութեան ժամն հասաւ և այսօր ահա մեր Մարդասէր Ստեղծողի հրամանաւ հանդստանալու ենք մեր ամեն մտաւոր ու գործնական աշխատութիւններէն:

ԻՄԱՅԻՔ

Վարժապետի պատուէրներն այս են որ այս ներքեւ գրուած 12 յօդուածներով խրատներ անհրաժեշտ կատարենք: Թէ որ մէկս անիրաւեցաւ — յանցեալ, ահա ամեն մէկ յանցանաց փոխարէն պատիժն ձեզ իմաց տալու պարտաւոր եմ:

ԱՌԱՋԻՆ. Էն տղան որ սուտ ասէ կամ երդնու և կամ պիղծ խօսք խօսէ՝ ծնկների վրայ կայնեցուցած՝ «Հայր մեր» տղօթք պիտի ասէ և իւր ձեռքով հողը քեփից վերցնէ: Եւ ինչ լեզուի վրայ յէն և ապա աղատուի:

ԵՐԿՐՈՐԴ. Տղայի մը լեզուէ թէ՛ ընկերաց և թէ՛ այլոց մասին որ հայհոյութիւն բերնէն լսուի՝ մեծ գիրք մը ձեռք տալով՝ մէկ սրայ վրայ կէս ժամ առանց այս կողմ այն կողմ

նայելու և ապա՝ դեռին ծնկների վրայ «Հայր մեր» ասելով աղատուի:

ԵՐՐՈՐԴ. Այն տղան որ ընկերին ծեծէ կամ տունը իւր քրոջ ծեծէ, վարժատնէն և կամ տնէն բան գողանայ և քովը տեսնուի՝ ձեռների մէջ 12 փայտ ծեծ ընդունելու է և Ընթերցասէր վրէն կախաճ մէկ ժամու չափ՝ վերջը «Հայր մեր»ով աղատուի:

ՉՈՐՐՈՐԴ. Ռաֆայէն վաղելէն միանգամայն զատ մնալու էք: Գիւղի տղայոց խօսքեր կամ ձեր տան եղբուրիւն և կամ վարժատան մէջ պատահած դործեր ո՛վ որ այս տեղ այն տեղ պատմէ՝ մեծ ֆայտ ճը թելի վրայ դնելով՝ երկու տղայ գլխի վրայ «Հայր մեր»ն ասեն և ապա աղատուի:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ. Առաւօտեան և երեկոյեան անխափան ով որ ժամէն ետ մնաց, յա՛ն երեւոյր քա՛ն է (1) և կէս ժամ ծնկների վրայ դասն ասելով՝ վերջը «Հայր մեր»ով աղատուի:

ՎԵՅԵՐՈՐԴ. Քարի կամ վայտի հետ ճանով կամ փողով խաղացող տղային պէտք է որ երկու տղայ ականջների բռնեն, մէկ անգամ տաննէ վարժարան վերջ գլխի և քսան վայտ սրայ քա՛ն զարկուի՝ վերջը «Հայր մեր»ով աղատուի:

ԵՕԹԵՐՈՐԴ. Եթէ մէկ տղայ որ զանկի ձայն լսաւ և վարժատուն չէկաւ, կամ ժամի ձայն առեց՝ եկեղեցին չէկաւ և կամ հայրմայր կանչեցին՝ խօսքերին մտիկ չտուաւ, կէս ժամ քա՛ն ծնկներով քարի վրայ կայնեցնելու է և վերջը մի տղայ ակնջը ծափ մինչեւ որ ակնջից արատաւն լա՛ւէ՛ք՝ վերջը «Հայր մեր»ով աղատուի:

ՈՒԹԵՐՈՐԴ. Լաւ մտիկ տուէք խրատներին, որ եկող շաբաթ օր մարդ գնալու է ձեր տներ հարցնելու: Ինչ տղայէն որ հայր և մայր զանգատ ունեցան՝ անպատճառ պատժուելու է այս տեսակաւ:

ԻՆՆԵՐՈՐԴ. Եւ դարձեալ այսօր ձեր ձեռեր և ոտեր նայելու ենք. որի ձեռ որ մաքուր չէլաւ՝ կապտի պէս կէլաւ է մինչեւ որ

(1) Իմ հարցման թէ ինչու անպատճառ «ձախ» եւ ոչ աջ, կանոնագրի խմբագիր — ուսուցիչը զարմացմամբ պատասխանեց. «Շատ բնական է, մարդու ձախ կողմը միշտ մեղանշական է ճանաչուած»:

մաքրուի . և ոտեր , որ յստակ չեղաւ՝ աւարտեցին որ է պղի վրայ կայեցելու է . և թէ գլուխ կամ հալաւ թամուզ չեղաւ , ճղուած լինի կամ քակուած , աղօթքի ժամանակ ատենի մէջ ծնկներն վրայ ձել +աբ Քիբէ դրած՝ վրան աղօթք ասելու ենք , որ խեղ տայ Աստուած :

ՏԱՄՆԵՐՈՐԴ. Այս էլ ձեզ ասեմ , եղբարք , ինչ տղայ որ լաւ և կատարեց վարժապետի խրատներ , ծնողք և վարժապետք քովէն չնորհակալ եղան՝ յԱստուծոյ օրհնութիւն ստանայ «ամէն» , Եղիայի հողին տայ իւր տէրն ամենայն «ամէն» , Եօթնարիեան շընորհօք սրահուի «ամէն» , Ամեն փառաց և մեծութեան արժանանայ «ամէն» , Յիսուս վարդապետի աջովն մխիթարուի «ամէն» , Բարի Ժառանգ և արդարոց յիշատակ դառնայ «ամէն» , Յամենայն չարեաց և փորձանայ ազատէ նորան Փրկիչ ամենայնի «ամէն» , Եղիցի , Եղիցի :

Նախ ասացի և վերջն ալ ասեմ . ով որ չլսեց ականջով , կը լսեցուցեմ Աստուծով և պատժով :

Շատ ցաւում եմ , որ շատ աճապարելուս պատճառով չկարողացայ իմանալ թէ 11 և 12 յօդուածները պակաս էին այդ օրինադրելի : Թերեւս նոքա մեծ ծառայութիւն մատուցանէին իմ փաստաբանած ուսուցչական հանձարին : Յաւում եմ նոյնպէս որ նոյն պատճառով անկարող եղայ ընդօրինակել նաեւ ուրիշ շատ յիշատակարաններ , որ վարդարում էին այդ համեստ հիւզակի պատերը : Նրանցից մէկը , օրինակ , թուում էր բոլոր առաքեալների ու մարգարէների առաքելութիւնները՝ փոքրիկ մանուկների հայեացքները դէպի Յաւիտենականի Աթոռը ուղղելու համար : Մի ուրիշի վրայ նշանակուած էին մարդկային ցեղին յատուկ բոլոր մոլութիւնները եւ եւ , բոլորն էլ ուսուցչական ստեղծողականութեան անպուղական արդիւնքներ :

Իոստանալով շատ անգամ և աւելի որոշակի կերպով խօսել թէ ինչ միջոցներով պիտի կարողանանք հայ ուսուցչի պատժողական հանձարի թողոյցները խանգարել , առ այժմ կը շատանամ հետեւեալով :

Մարդը բնութեան որդի է . ուստի նրա բոլոր դործողութիւնը պէտք է սերտ կապ ու-

նենայ բնական օրէնքների հետ : Փորձէք , օրինակ , Չինաստանի ամենաշահաւետ և աշխարհահռչակ շայն Վասպուրական տնկել . ձեր բոլոր խնամքները , օրը տաս անգամ ջրելը , քսան անգամ աղօթելը՝ անպօր պիտի լինին ձեր ամենաքաղցր յոյսերն իրագործելու , որովհետեւ մեր երկրի հողն ու օդը , որ այնչափ թթու գիւններ են մեղ ընծայում , չեն համապատասխանում այդ չնաշխարհիկ բերքի հայրենիքին :

Այդպէս են եւ բարոյական բերքերը : Առաքելութիւններ անկել այն դպրոցների մէջ , որոնց ներքէն կադէսէրիք-մէնը փառած և մթնոլորտը ասպականուած է՝ տղայական ձեռնարկութիւն է :

Յանցանքները վերացնել պատիժներով և Վասպուրականի մէջ շայ բուսցնել աղօթքներով՝ երկու նոյնանման ինքնախաբէութիւններ են :

Եւ քանի՜ խիստ ու հանձարեղ են պատիժները , այնքան ճոխ ու պէսպիսադոյն են յանցանքները :

Ուրեմն երբ հայ ուսուցիչը ուզէ իւր ցանած առաքելութիւնների պտուղը տեսնել , առաջ պէտք է նրա Բարոյակա հողը բարւոքէ : Իսկ բարւոքել մի հող , առանց նրա ամուլութեան պատճառները քննելու՝ անկարելի է :

ՏԻԳՐԱՆ ՓԻՐՈՒՄԵԱՆՅ
(ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ)

Վան

ՆՈՐԱՎԷՊ

ՍԵՆԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Առաւօտ մը , կամ իրիկուն մը . . . կամ օր մը , կամ գիշեր մը . . . սակայն կարծեմ առաւօտ մ'էր , բնականաբար ամառը , այսինքն այն եղանակն ուր կը բուսնի պտուղն որ պատմութեան նիւթն է : Գիտէք թէ ամեն ատեն կարելի չէ սեխ գտնել . . . :

Արդ , կը կրկնեմ թէ ամրան դեղածիծաղ առաւօտ մ'էր : Շատ սիրուն , շատ հըրապուրիչ մանկամարդ կին մը , որուն ա-

նունն էր... ի՞նչպէս անուանեմ զայն... Բիւլլէրի, եթէ կ'ուզէք: Թո՛ղ այդպէս ըլլայ...: Այդ տիկինը դեռ նոր աւարտած էր իւր արդուպարզը, որուն շատ խնամք տարած էր, այն խնամքներէն որ հաճելի լինելու զխաւորութիւնն ցոյց կուտան: Թե՛րեւս ըսէք ինձ թէ կանայք միշտ ունին այդ զխաւորութիւնը: Վարելի է. այլ օրեր կան ուր այդ աւելի բացայայտ, աւելի ակներև է. այս այն ատեն է երբ մարդ կ'սպասէ, կամ գէթ կը յուսայ տեսնել մէկը որ անտարբեր չէ մեզ համար, մէկը որ աւելի շուտ տրոխել կուտայ մեր սիրտը, մէկը որ կրցած է շահիլ մեր համակրութիւնը, մէկը...

— Սե՛խը, սե՛խը, ո՛ւր մնաց, ըսեն թե՛րեւս հիմա ընթերցողներէն ոմանք:

— Վայրկեան մը, պարոններ, վայրկեան մը, ո՛րչափ անհամբեր էք: Կարճ կ'սպելով, ըսենք թէ թխադոյնն Բիւլլէրի... որովհետեւ թուիս էր, անուշ աչերով, կամարածեւ թանձր յօնքերով... թխադոյնն Բիւլլէրի նախաձաշի համար մէկու մը կ'սպասէր: Թէ՛պէտ այդ կին իւր ամուսնոյն իշխանութեան ներքեւ էր, բայց իւր էրիկը պաշտօնեայ էր: Ամեն առաւօտ ժամ իննին դուրս կ'ելնէր և հնգին կը վերադառնար. ասի որոշեալ էր, միօրինակ: Գիտէք թէ դժբաղդ պաշտօնեայներն ստիպուած են միշտ մի և նոյն բանն ընել, և իրենց կանայքը տունը թողուլ... բան մ'որ շատ ձանձրացնելու է զանոնք, ո՛չ թէ իրենց կանանցմէ բաժնուիլը, այլ շարժումն ամեն օր մի և նոյն բանն ընելը:

Հարկ է որ ըսեմ նաեւ թէ մեր պաշտօնեայն, որու անունն էր... իրաւ որ... այն անուններէն որք ամեն մարդու կը յարմարին... Տիւբոն եթէ կ'ուզէք: Պ. Տիւբոն տարիքոտ մարդ մ'էր, փոքրահասակ, դէր, տղեղ. իւր գլուխն անմիջապէս իւր ուսերուն վրայ դրուած էր առանց վրի հետք իսկ երեւելու:

— Բայց ապո՛նք երկրորդական բաներ են, կրկնեն թե՛րեւս հիմա անհամբերները. սեխը ո՛ւր մնաց:

— Իրաւունք ունիք. սակայն ո՛րչափ խիստ էք. կարծես Խորհրդարանն ենք:

Արդ, այս Պ. Տիւբոնը, հակառակ իւր տարիքին, տղեղութեան և խոշոր դիւտուն, անհաւատարիմ կը գտնուէր իւր կնոջ, որ

ինչպէս ըո՛ր մանկամարդ և յոյժ սիրուն էր: Ուրեմն այս վերջինս իրաւունք ունէ՛ր վրէժ լուծելու և մերթ ընդ մերթ փոքրիկ զաւարճութեամբ զբաղելու, որպէս, օրինակի համար, նախաձաշ տալ գեղեցիկ պէխեր ունեցող երիտասարդի մը, որուն հետ ծանօթացած էր Ֆիւնամպիւլի թատրոնին մէջ: Ներիտասարդը շատ սիրով կ'ընդունուէր գեղանի կնոջմէն, բայց ամուսնոյն բացակայութեան միջոցին միայն կուգար, սա պարզ պատճառաւ թէ չէր ուզեր բարեկամութիւն հաստատել այս պարոնին հետ... հաւանականաբար չէր սիրեր կոշտ մարդերը:

Վերոյնշանակեալ առաւօտուն, որոշուած էր որ երիտասարդը պիտի դար նախաձաշել տիկին Տիւբոնի հետ, որ՝ այնքան հարուստ չլինելով՝ մէկ սպասուհի միայն ունէր: Այս վերջինս ժամ տասն և մէկին միշտ լնցուցած կը լինէր իւր գործերն, հետեւաբար ժամ տասն և մէկ ու կէսին սեղան պիտի նըստէին, որովհետեւ այն ատեն միայն աներկբայ էին թէ մէն միայնակ կը գտնուէին և թէ իրենց շուրջը ոչ ոք կար: Չպիտի ըսեմ բնաւ թէ Բիւլլէրի ի՛նչ նպատակաւ կ'ուզէր միայնակ մնալ իւր պէխաւոր երիտասարդին հետ. ուղած ենթադրութիւննիդ կրնաք ընել:

Ժամ տասն և մէկ ու կէսը կը զարնէր: Ամուսինն երկար ատենէ ի վեր իւր գրասենեակը գնացած էր: Սպասուհին շուտով աւարտած էր իւր գործերն, որովհետեւ կուհած էր թէ տիկինը կ'ուզէր որ ժամ առաջ մեկնէր ինք: Սպասաւորը զարմանալի հոտառութիւն մ'ունին այս տեսակ խընդրոց մէջ: Բիւլլէրի փութացած էր նախաձաշը սրտառաստուել, որ բաւական պարզ էր և կը բաղկանար իւզով տապիլած ոտքէ մը, պտղ հաւէ մը, «աբրիկոսներէ, պտուղներէ և ճերմակ գինեոյ շիշէ մը: Բայց այդ տեսակ ճաշ մը սքանչելի է երկու սիրահարաց համար որք կը սիրեն զիրար...: Կ'աւելցնեմ որք կը սիրեն զիրար, որովհետեւ սիրահարներ կան որք չեն սիրեր զիրար, կամ այլ եւս չեն սիրեր, բան մ'որ չարգելուր զանոնք միասին ճաշելէ, այսպէս սովորած լինելով: Յոյժ տխուր ճաշ այն ատեն, նոյն իսկ եթէ սեղանը լեցուն լինի համադամ խորտիկներով:

Բիւլլէրի կ'սկսէր համբերութիւնը կորսնցն-

ցնել . . . յոյժ կրակոտ կին մ'էր և չէր սիրեր սպասել : Ընդհանրապէս կանայք չեն սիրեր սպասել, մանաւանդ երբ սէրը, հաճոյքն է որ ժամադրութեան պիտի գտնուին : Վերջապէս զանգակը կը զարնեն և դուռը կը բանայ իւր սիրահարին . . . : Ահ, Աստուած իմ, կարծեմ սիրահարն ըսի . . . Թերեւս սարդ ծանօթ մ'էր միայն, որովհետ կ'ուզէր խօսիլ . . . քաղաքակրթութեան վրայ : Սակայն ատիկա կարեւորութիւն մը չունի մեզ համար : Երիտասարդն իւր յաւաղումն արդարացնելու համար՝ Բիւլէշրի կը ներկայէ հիւանալի սեխ մը զոր նախաճաշին համար բերած է, որովհետեւ գիտէ թէ ծաղկահասակ կինը շատ կը սիրէ այս պղտուղը, զոր Պ. Տիւբոն երբէք տուն հանդիպցնել չտար, պատրուակելով թէ կը վրնասէ իրեն, ո՛չ թէ իւր կնոջ, այլ իրեն : Սեխը մեծ հաճոյքով կ'ընդունուի . կը զարմանան անոր խոշորութեան վրայ, և հեշտութեամբ կը ծծեն անոր հոտը :

— Վստահ եմ որ սքանչելի պիտի լինի, կը գոչէ Բիւլէշրի, որովհետեւ աղէկ կը հոտի :

— Թերեւս քիչ մը հասուն է, կ'ըսէ երիտասարդը : Բայց որովհետեւ պահելու դիտաւորութիւն չունինք, հոգ չէ :

Սեխը սեղանին վրայ կը դրուի, հաւին և տապկած ոտքին մէջտեղ, յետոյ կը պատրաստուին ճաշել : Թերեւս երիտասարդը նախ և առաջ կը դրկէ զգեղանին Բիւլէշրի . . . կարելի է այս . . . հաւանական իսկ : Սակայն ասոնք մեր գործերը չեն . . . ուղածնին կրնան ընել . . . մարդ այնքան երջանիկ է երբ կրնայ ուղածն ընել :

Տապկած ոտքն և «արփնները» կերուած էին և կը պատրաստուէին սեխը կտրել, երբ զանգակը կը զարնուի : Հաջորդ է նկարագրել մեր երկու սեղանակցաց սարսափը :

— Պէտք չէ բանալ, կ'ըսէ երիտասարդը :

— Բայց, կը միմեծէ Բիւլէշրի, իմ ամուսինս այդպէս կը զարնէ . . . Այո, ինքն է . . . իւր հազարը կը լսեմ, հարբուխ եղեր է :

— Սակայն ինձ ըսիք թէ երբէք ժամ հինգէն առաջ տուն չէր դառնար :

— Տարակոյս չկայ, ի բաց առեալ ար-

տասովոր պարագայներն . . . Թերեւս անհանդիստ է :

— Ի՞նչ ընենք . . . : Ուրիշ դուռ չունի՞ք հոս :

— Դժբաղդաբար ոչ . . . : Ահ, մեծ սըխալ մ'է այս, և ամեն սենեակ երկու դուռ ունենալու էր . մանաւանդ այն սենեակներն ուր ընտանիքներ կը բնակին . . . տեղ մը պահուրտեցէք :

— Ո՛ւր :

— Աստուած իմ, չեմ գիտեր . . . բանին . . . բանին մէջ . . . իրաւ որ անկողնիս տակ . կը կարծեմ թէ ամենէն աղէկն այդ է . կը հասկնաք թէ ամուսինս երբէք չնայիր հոգ . . . Շտապեցէք . . . եթէ ինքն է, անտարակոյս երկար ատեն չմնար աստ . իմ քովս եղած ատեն միշտ կը ձանձրանայ :

Երիտասարդին գործին չգար անկողնին տակ պահուրտիլ, բայց ընտրութիւն ընելու ժամանակ չկար . վայրկեանները կ'անցնէին արագ արագ . Պ. Տիւբոն արդէն երկու անգամ զարկած էր : Բիւլէշրի կը փութար կարգի դնել դանակներն, սխաւառակներն և անհետացնել նախաճաշին մնացորդները : Վերջապէս իւր բարեկամը . . . բարեկամը կ'ըսեմ, ինչպէս պիտի ըսէի ծանօթը . . . իւր բարեկամը պահուրտած է երկու ամուսնոց անկողնին տակ, և երիտասարդ կինը կ'երթայ դուռը բանալ, երբ կը նշմարէ թէ մոռցած է պահել սեխը զոր տակաւին կտրած չէին . խախտ կը բռնէ սքանչելի պտուղը, աչքը չորս կողմը պտտեցնելով տեսնելու համար թէ ո՛ւր կրնայ պահել զայն : Բայց Պ. Տիւբոն ոտքով կը զարնէ, կը հայհոյէ, կը սուսայ, կը հարցնէ թէ ի՞նչ կ'ընեն, և Բիւլէշրի, չգիտնալով ի՞նչ ընել իւր սեխը, որոշում կուտայ վերջապէս իւր երիտասարդին քով դրկել զայն . անկողնին տակ կը գլորէ զայն, և կ'երթայ դուռը բանալ :

Պէտք է որ այժմ իմացնեմ ձեզ թէ ինչո՞ւ համար, հակառակ իւր սովորութեան, Պ. Տիւբոն կէս օրին իւր կնոջ քով կը դառնար :

Ըսի ձեզ թէ, հակառակ իւր կոշտ ձեւերուն և սղեղ դէմքին, պաշտօնեայն անհաւատարիմ կը դառնուէր իւր կնոջ : Այդ պարունը շատ կ'ախորժէր կէսօրներէ : Իւր

տան մէջ իսկ նորադի տղիկ մը տեսած էր, համարձակ շարժումներով, կըր դէմքով, շիկորակ մաշկերով, որ Նոնոր կը կոչուէր և իրմէ ճիշդ յարկ մը վեր կը բնակէր, վեցերորդ յարկը : Պ. Տիւբոն աչքը բացած էր իւր դրացուհւոյն, որ նախ և առաջ խնդացած էր. բայց իւր դողարիկ հառաչանայ, իւր կնահածոյ խօսքերուն վրայ պաշտօնեայն աւելցուցած լինելով քանի մը փոքրիկ ընծայներ, Նոնոր իւր սենեակն ընդունած էր զայն. իրաւ է թէ բնաւ սէր չէր զգար անոր նկատմամբ, բայց դորձին կողմար անոր փոքրիկ ընծայներն ընդունիլ :

Այդ օրը, Պ. Տիւբոն, բորբոքած այն կրակէն զոր Նրոս իւր նետերուն ծայրը կը դնէ, և քանի մ'օրէ ի վեր տեսած չլինելով զՆոնոր, չէր կրցած դիմագրել իւր եռանդեան : Այսօր սարսափելի ցաւ մը պատրուակելով, պաշտօնեայն իւր դրասենեակէն դուրս ելած էր այսը բռնելով և ըսելով թէ պիտի երթար իւր ակուայն քաշել տալ : Փոխանակ ասոր, տուն դարձած էր, արագօրէն վեր ելած էր վեց յարկերէն, և Նոնորի դուռը զարկած էր. բայց Նոնոր դուռս ելած էր, և Պ. Տիւբոն, իւր յուսոց այսպէս ի դերեւ ելնելուն վրայ կատղած, առջաբռնեամբ վար իջած և իւր զանգակը զարկած էր :

— Ինչո՞ւ այսքան տոնէն սպասցուցիր զիս, կ'ըսէ ներս մտնելով զայրացիւտ դէմքով մը. Ի՞նչ կ'ընէիք որ հազիւ կրցաք ժամէ մը բանալ դուռը :

Բիւլլէրի կը պատասխանէ, իւր սրտաշուրթերէն ծածկելով.

— Աստուած իմ, կարգի կը դնէի . . . արդուզարդս կ'աւարտէի :

— Արդուզարդ : Ի՞նչ, կէսօրին դեռ աւարտած չէ՞ք ձեր արդուզարդը :

— Բայց . . . օրեր կան . . . սեղմիրանս պատուած էր, կարեցի . . . տասն անգամ ըսի որ նոր մը գնես ինձ :

— Ո՛հ, եթէ ակամջ դնէի ձեզ, ութօրն անգամ մը սեղմիրան մը գնելու էի . . . Ձեմ հասկնար թէ կանայք ի՞նչպէս կրնան այդչափ շուտով մաշկեցնել իրենց սեղմիրանները :

— Ի՞նչ գիտուածաւ այս ժամուս կը վերադառնաք, պարոն . . . այսօր տօն է :

— Ո՛հ, բայց անհանդիստ եմ . . . սոսկալի գլխացաւ մ'ունիմ . . . չէի կրնար դրել . . . դրասենեակէս ըսին որ դամ պառկիմ :

— Պիտի պառկի՞ք ուրեմն, կը դոչէ Բիւլլէրի սարսափահար :

— Անկողնին վրայ պիտի նետուիմ քիչ մը, թերեւս գլխացաւս փարատի :

Պ. Տիւբոն, որ ննջարանը մտած է, դէս անկողնի կը յառաջանայ, բայց Բիւլլէրի անոր թեւէն կը բռնէ, դոչելով.

— Ի՞նչ, անկողնին պիտի աւրե՞ս, բայց ահաւրի բան է այդ, չեմ ուզեր, ես որ այնքան հոգ կը տանիմ զայն շտկելու համար :

— Ո՛հ, թող տուր, գլուխ կը ցաւցընես . . . կ'ուզես որ անկողնիդ վրայ չպառկիմ, և սակայն երբեմն, դրասենեակէն վերադարձիս, կը տեսնեմ որ սաւանը շատ աւրուած է :

— Օ՛հ, ի՞նչ գաղափար :

— Այո՛, տիկին, աւրուած :

— Կը սխալիք, երազնուդ մէջ տեսած էք :

— Ինչ որ է, ես պիտի պառկիմ :

Եւ Պ. Տիւբոն, առանց կարեւորութիւն տալու իւր կնոջ բողբոջանայ, անկողնին վրայ կը նետուի առանց հանուելու. բայց քանի մը վայրկեան չանցնիր, գլուխը վեր կ'առնուողը ծծելով և միմալով.

— Տարօրինակ բան . . . ո՛հ . . . տարօրինակ :

— Ի՞նչ ունիք, կը հարցնէ կինը դողալով :

— Ինձ այնպէս կողմայ թէ վարմանալի հոտ մը կայ հոս . . . դուք չէ՞ք զգար :

Բիւլլէրի շատ լուր կ'զգար. սեխն էր որ սենեակը կը ընուր իւր հոտով, բայց կը պատասխանէ.

— Բան մը չեմ զգար :

— Կ'երեւայ թէ հարբուխ ունիք . . . զարմանալի՛ հոտ :

— Ա՛հ, այո՛, այո՛, կը դոչէ մանկամարդ կինը . . . խահուէի հոտ մը կայ : Սպասուհին այս առաւօտ դեղինը թափեց անդուշուրթերու :

— Ձէ, չէ, խահուէի հոտ չէ այս . . . է՛, թշուառական, սեխի հոտ է, այո՛, այո՛, սեխի հոտ է : Անխ կերեր ես, Բիւլլէրի :

— Ե՛ս . . . մոքէս անգամ չեմ անցուցած . . . տան մէջ կերած լինելու եմ :

Պ. Տիւբոն դուրսը վերստին կը դնէ բարձին վրայ, բայց ամեն վայրկեան ասդին անդին կը դառնայ միմուռով։

— Անիծեալ հոտ... ի՞նչ ալ դէշ կը բուրէ։

Բիւլէրի կատաղութենէն կ'ուտէր ինքզինքը. իւր միակ յոյսը ամուսնոյն քնանալուն վրայ դրած էր, որպէս զի կարենայ վախճնել իւր երիտասարդը. բայց սեխին հոտն ա՛յնպէս անհանգիստ կ'ընէր զՊ. Տիւբոն որ չէր կրնար երկու վայրկեան հանգիստ մնալ։ Սակայն, տեսնելով որ ամուսինն դուրսը միւս կողմ դարձուցած է վայրկեան մը, Բիւլէրի կը ծռի և նշան մը կ'ընէ։ Ներստասարդն հասկցած է. կամաց մը սենեակին մէջտեղը կը գլորէ սեխն, և մանկամարդ կիներ իսկոյն կ'առնու զայն և դուրս կ'ելնէ՝ ամուսնոյն իւր կողմը դառնալէն առաջ, սանդուղին դուրսը դռնապանուհին կը տեսնէ, դէպ անոր կը վազէ և սեխը կը յանձնէ՝ ըսելով։

— Առէք, տիկին Գառէ (դռնապանուհին ալ այս պարագային մէջ կրնայ տիկին կոչուիլ), առէք սա սեխը, ձեզ կը նուիրեմ զայն։

Եւ առանց ունին դնելու դռնապանուհւոյն շնորհակալութեանց՝ Բիւլէրի վտռվով սենեակը կը մտնէ։ Սակայն Տիկին Գառէ սեխը կը դիտէր և կը հոտուրտար, հիանալով անոր խոշորութեան և հոտին վրայ, և կը խորհրդակցէր ինքնիրեն թէ ուտէ՞ թէ չուտէ զայն, որովհետեւ ուրիշ անգամ ձախորդ արդիւնքներ յառաջ բերած էր նա իւր վրայ, երբ օրիորդ Նոնոր, որ նոյն միջոցին տանդուղէն վեր կ'ելնէր իւր մէկ բարեկամուհւոյն հետ զոր ճաշի հրաւիրած էր, տեսնելով դռնապանուհւոյն ձեռքը բռնած սքանչելի պտուղը, կը գոչէ։

— Ո՛հ, Աննէթին, տես ի՞նչ գեղեցիկ է. ի՞նչ աղւոր ճաշ մը կ'ընէինք այդ սեխով։

— Է՛, եթէ այդքան հաւնեցաք, առէք զայն, օրիորդ Նոնոր, կ'ըսէ սպասուհին... ինչ որ ուզէք, այն վճարեցէք։

— Ո՛վ արժանքնորդ դռնապանուհի, կ'օրհնեմ զքեզ... սակայն գիտես որ սուս մ'իսկ չուշխմ։

— Հոգ չէ, բան մը կ'ընենք։

— Անցցես, շաբաթը երկու սու կու-

տամ քեզ մինչեւ մէկ սարի... դործիդ կուգայ, հէ՞... յառաջ, Սաննէթին։

Նրկու աղջիկները վեցերորդ յարկը կ'եկնէն, սեղան կը նստին խնդալով, ցատկեռով, պարելով, և կը պատրաստուին ուտել երբ դուռը կը զարնուի։

Բիւլէրի ամուսինն էր, որ անկողին վրայ մէկ կողմէն միւս կողմ դառնալով հանդերձ, խնայած էր որ գլխուն վերեւ կը քալէին, կը ցատկէին. ըսած էր ինքնին թէ Նոնոր վերադարձած է, և իսկոյն անկողնէն վար ցատկած ու գլխարկն առած էր ըսելով իւր կնոյ. — Իրաւ որ չեմ կրնար քընանալ. բայց օդը աւելի աղէկ պիտի դայ ինձ, երթամ քիչ մը պտուղիմ։

Կը հասկնաք անշուշտ թէ Բիւլէրի բընաւ արգելք մը չէր յարուցած անոր մեկնման։ Պ. Տիւբոն Նոնորի դուռը կը զարնէ գոչելով. — Ես եմ, Նոնոր, բացէք դուռը. գիտեմ որ ուրիշ մարդ ունիս հետդ, բացէք ապա թէ ոչ հիմա կը կտրեմ։

— Տմարդի գրացիս է, կ'ըսէ Նոնոր իւր բարեկամուհւոյն. բայց ըսի իրեն թէ ստապի պէտք ունիմ, և երբ այս հիանալի սեխը տեսնէ, պիտի կարծէ որ ստեցի։

— Իրաւունք ունիս, կը պատասխանէ Սաննէթին, պահէնք։

— Այո՛, իսկոյն պահէնք, բայց ո՞ւր... երբ մարդ մէկ սենեակ ունի, դժուար է այդ... Ա՛հ, աղէկ խելք ըրի, աղբիւրին տակ դանուղ դրոյին մէջ կը պահէնք, որով թարմ ալ կը մնայ։

Սեխը կը պահուի, և դուռը կը բացուի Պ. Տիւբոնին որ կ'ուրախանայ տեսնելով թէ Նոնորի ընկերն ուրիշ կին մ'է և կը յաջանայ ըսելով։

— Այ ճաշէ՞ք, օրիորդներ։

— Ինչպէս կը տեսնէք, ողորմելի ճաշ մը. քիչ մը խաղաղան պանիր և քիչ մ'ալ սեր... Մարդ երբ մեզ նման աղքատ է... Ինչ որ է, եթէ կ'ուզէք մեզ հետ ճաշել...

— Յօժարակամ, օրիորդ. ձեզ հետ, այս պանիրը սխալերիական կարագ պիտի թուի ինձ։

— Եթէ միեւնոյն արդիւնքը մեր վրայ ալ յառաջ բերէր, ամեն օր ճաշի վար կը դնէի զձեզ։

Պաշտօնեայն սեղան կը նստի, կը ճաշէ և կը ջանայ հաճելի լինել, բայց արդէն

քանի մը անգամ աչքը չորս կողմ պտըտցուցած է ըսելով .

— Անիծեալ հոտ ... ճիշդ սենեակիս պէս կը բուրէ ... կ'երեւայ թէ բոլոր տան մէջ ծաւալած է :

— Ի՞նչ :

— Բայց սեխին հոտը ... միայն թէ դուք կերած չըլլաք :

— Մե՛նք, սե՛խ ուտենք ... սեխ ըլլալով միայն դուռն մտած ես հոս : Գիտես որ մեր քսակին չէն յարմարիր այդպիսի բաներ :

— Ինչ որ է ... ես սոսկալի կերպիւ կ'առեմ սեխի հոտը : Ա՛հ, հիմա ալ ձեռքիս վրայ սեր ինկաւ, պէտք է որ ձեռքս լվամ :

Եւ Պ. Տիւբոն չարժու՞մ մը կ'ընէ ոտքի ելնելու և աղբիւրին քով երթալու համար : Բայց Նոնոր իսկոյն կը բռնէ զայն և տեղը կը նստեցնէ ըսելով .

— Է՛հ, տեղդ նստէ, սպասէ քիչ մը :

— Սակայն չեմ կրնար աղոտոտ ձեռքերով մնալ :

— Սպասէ՛ քիչ մը :

Եւ Նոնոր նշան մը կ'ընէ իւր բարեկամուհւոյն, որ կը հասկնայ թէ հարկ է հեռացնել դոյլին մէջ գտնուած սեխը : Սրուտով կ'առնու լեցնելու համար, բայց ի՛նչ պէտք է ընել այդ դժբաղդ սեխը : Օրիորդ Սանտէրին միայն մէկ միջոց կը գտնէ . կայծակի արագութեամբ դուռը կը բանայ և սեխը դուրս կը հրէ ըսելով .

— Մեր քովը ոչ ոք կը բնակի, վերստին կրնամ գտնել զայն :

Յետոյ դուռը կը դոցէ :

Բայց սեխը, ոտքի զօրաւոր հարուածէ մը յառաջ մղեալ, սանդուղին կողմը գլորած էր . անդ հասնելով, աստիճան մը վար իջած էր, յետոյ ուրիշ մը, վերջապէս շարունակած էր իւր թաւալումը և կանգ առած էր միայն Բիւլէրիի դրան առջեւ, այն վայրկենին ուր այս վերջինս, իւր երիտասարդը ձանրու դնելէ յետոյ, իւր սենեակը կը դառնար :

Սեխը տեսնելով, գեղանի կինը կը գոչէ .

— Աստուած իմ, այս դռնապանուհին ալ ո՛րչափ աւանակ է . եթէ սեխ չէր սիրեր, ի՛նչ հարկ դրանս առջեւ դնել զայն : Սակայն աւելի աղէկ :

Եւ զայս ըսելով, Բիւլէրի սեխը կ'առնու և սենեակը կը մտնէ : Անդ, վերստին կը հոտուրտայ և, բերնին ջուրերը վաղեղով, կ'երթայ պահարանէն դանակ մ'առնուլ, ինքնիրեն ըսելով .

— Իրաւ որ, քարը դլխուն . թէեւ նախաճաշած եմ, սակայն կ'ուզեմ ճաշակել այս սեխէն որ այնքան աղմուկի պատճառ եղաւ :

Դանակը պիտի ձեղքէր կանաչորակ կեղեւն, երբ զանգակը վերստին կը հնչէ : Այս անգամ, Բիւլէրի, համոզուած լինելով թէ իւր ամուսինն է որ կը վերադառնայ, բռնու որոշում մը կուտայ : Փողոցին վրայ նայող պատուհաններէն մին կը բանայ և սեխը դուրս կը նետէ ... ճիշդ մը կը լսուի վարէն ... Գիտէ՞ք թէ սեխը որո՞ւ վրայ ինկած է : Մեր խեղճ պաշտօնէին վրայ որ բաժնուած էր իւր կրէշէններէն, և Նոնորն է որ զանգակն հնչեցուցած էր հարցնելու համար իւր դրացուհւոյն թէ սեխ մը գտած չէ՞ր սանդուղին վրայ : Սակերդ է ըսել թէ չարաբաստիկ Տիւբոնը սարսափելի ուռեցք մը ունեցաւ դլխուն վրայ . դուրսը բռնած տուն դարձաւ, և բաւական օրեր հիւանդ պառկեցաւ, եւս քան զիս հաստատուելով իւր գաղափարին մէջ թէ սեխը անիծեալ պտուղ մ'է :

Շ. ԲՕԼ ՏԸ ՔՈՔ

ԸՆԿԵՐԱԲԱՆԱԿԱՆ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ԱՄՈՒՄԵՍՆԿԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆ ԶՍԻՍՏՐԱԼԻԱ

(Շարունակութիւն եւ վերջ)

Ի՞նչպէս յօրինուած է խումբերու այս ընդարձակ կազմակերպութիւնը, խումբերու՝ որք ցրուած են ամբողջ Աւստրալիոյ մայր ցամաքին վրայ, և ի՞նչպէս միմեանց հետ ընդհանուր ամուսնական կապեր հաստատած են : Ի՞նչպէս մի և նոյն դասակարգի ճիւղերը զանազան ցեղերու մէջ կ'երեւին, որք իրարմէ հեռու կը բնակին և տարբեր լե-

զուներով կը խօսին : Մեր աչաց առջեւ այլ եւս մի և նոյն սովորական երեւոյթը չէր որ ընդհանուր պայմաններու գորութեամբ անկախօրէն կարող էր յառաջ գալ այլ և այլ երկիրներու մէջ, այլ կ'ապացուցանէ որ այդ ցեղերու մէջ հաւանականաբար երբեմն սերտ կապակցութիւններ կային : Աւստրալիացւոց մէջ դասակարգերու հաստատումն, կ'ըսէ Ժիրօ-Թէյլըն, լոկ սեռերը զանազանելու նպատակաւ էր : Նախնական վայրենի ցեղի անդամներն այս կամ այն անհատի սեռն արտայայտող անուններով կ'որոշէին զիրար . այս պատճառաւ ցեղը երկու խումբերու կը բաժնուէր . առաջինն արական խումբ և երկրորդն իգական, որք տարբեր անուններ կը կրէին : Կուրնայ ցեղին մէջ այսպիսի կըրկնաբաժանումը երկու սեռական դասակարգի վրայ, մինչեւ վերջին ժամանակները հաստատուն կը պահպանուէր : Այս ցեղի բոլոր այր մարդիկ Ուերուեզ դասակարգին կը պատկանին . իսկ բոլոր կանայք Ջետուեն : Գոքա երկուքն ալ միմեանց հետ ամուսնական յարաբերութիւն ունին : Այժմ'ենթադրենք թէ ո և է արտաքին ստիպողական պարագայէ, օրինակի համար սնունդի պատճառաւ, հաղորդակից ցեղը կարող է երկու ճիւղերու բաժնուած լինիլ և յետոյ տարածուած լինիլ ընդարձակ երկրին մէջ : Իրարմէ հեռանալով՝ իւրաքանչիւր ճիւղը իւր հետ կը տարածէ նախկին սովորութիւններն և ինչպէս մէկ՝ նոյնպէս և միւս ցեղի իւրաքանչիւր այր մարդն ամբողջ ցեղի իւրաքանչիւր կնոջ հետ ամուսնանալու իրաւունքը պահպանած է : Իւրաքանչիւր ճիւղի մէջ երկու դասակարգ կար . ուստի, այր մարդն ալ կարող էր ամուսնանալ ինչպէս իւր, նոյնպէս և բաժանեալ և անկախ խումբ կազմող ճիւղի կնոջ մը հետ :

Աւստրալիացւոց մէջ, շատ անգամ բոլորվին անկարելի է իմանալ թէ ո՞վ է այս կամ այն երախայի հայրը, և այդ պատճառաւ երախայն միշտ հօր դասակարգին չը պատկանիր, այլ մօր . բայց այս երեւոյթը զարմանալի չէ, ինչպէս որ իմացանք :

Աւստրալիական ցեղերէն բուն նախնական դրութեան մէջ դանուողն Կուրնայ ցեղն է : Այս ցեղը բնական սահմաններով զատուած է միւս ցեղերէն և բոլորովին ինքնաբերաբար և անկախօրէն զարգացած

է, առանց միւս ցեղերու հետ երբեք յարաբերութիւն ունենալու : Այդ ցեղի դործածած ազգակցական աստութեան ձեւերը կ'ապացուցանեն որ նոքա այնպիսի շրջանի մը մէջ մտած են երբ ամուսնութիւնը ամենամեծ արեւակիցներու մէջ տեղի կ'ունենային . այդ ժամանակ յառաջ եկաւ երկու դասակարգ որք մինչեւ հիմա կը պահպանուին : Յեղին բոլոր այր մարդիկն՝ ինչպէս արդէն ըսինք՝ Ուերուեզ դասակարգին կը պատկանին և միմեանց եղբայրներ կը համարուին . բոլոր կանայք ալ Ջետուեն դասակարգին կը պատկանին և միմեանց քոյրեր կը համարուին : Այնու ամենայնիւ Կուրնայ ցեղի մէջ ընտանիքը անհամեմատ բարձր զարգացումն ունի : Միակնութիւնը թէեւ պարտաւորիչ չէ, շատ չէ տարածուած . սակայն ամուսինն իւր կնոջ կամ կանանց հետ տեւական կենակցութիւն ունի, և ամուսնական հաստատուն յարաբերութեանց մէջ կնոջ մը համար որոշեալ հաւատարմութիւն մ'անհրաժեշտ է : Այստեղ արդէն հայրական սկզբնաւորութեան իրաւունքը փոքր ինչ ընդարձակէ . աղջիկները՝ տակաւին մօր, իսկ արու՝ զաւակներն՝ հօր դասակարգին կը պատկանին :

Ֆիլպն հետեւեալ կերպիւ կ'աշխատի բացատրել այս տարօրինակ հակասութիւնը : Անոր կարծեօք, Կուրնայ ցեղը միմեանց հետ ամուսնական փոխադարձ պարտաւորիչ յարաբերութիւն հաստատող երկու ճիւղերէ կազմեալ ցեղի մը կղզիացած մէկ մասը կը ներկայէ, Կուրնայ և Կրոքի խմբերու նման : Չատուելով իւր . հարազատ ճիւղէն, այդ մասը հաղկէ մը ստիպեալ դադրած է և բոլորովին առանձին պայմաններու մէջ ինկած : Խնդիրը աւելի պարզելու համար ենթադրենք թէ այդ բաղդը Կուրնայ խմբին վիճակուած է, որու ամուսնական կանոնաց և սովորութեանց քիչ մը վերը ծանօթացանք . արդ՝ տեսնենք թէ ինչպէս կը լինէր նորա դրութիւնը եթէ նա բոլորովին բաժնուած լինէր Կրոքի խմբէն :

Ինչպէս գիտենք, Կուրնայ խմբի բոլոր կանայք Կրոքի-Գոյ դասակարգի կանայքն են . իւրաքանչիւր երախայ որ Կուրնայի կը նոյնին կը ծնի՝ մօր կողմանէ Կրոքի դասակարգին կը պատկանի . այսպիսով որոշեալ ժամանակէ մը յետոյ ամբողջ Կուրնայ խումբը

պիտի ոչնչանար, եւ ասպաղայ ներունդը առանց բացառութեան մարդ թէ կին կրօքի դասակարգին սկիտի պատկանէր, ըստ որում ոչ մի կրօքի այս մեկուսացեալ խմբի մէջ չէր կարող կուսիթ-Գոր կին առնուլ: Հետեւաբար միակ ելք մը կը մնար. «եղբայրը» — կրօքին պէտք էր ամուսնանար «բրոջ» — կրօքի-Գորի հետ: Բայց այսպիսի ամուսնութիւնն՝ ինչպէս գիտենք՝ Աւստրալիացեաց գաղափարով գաղանային ոճրագործութիւն մ'է, ուստի այսպիսի անեղանակի դրութենէ մ'աղատուելու համար այլ եւ այլ խորամանկութեան կը դիմեն՝ այսինքն կ'ըսկըսին արու զաւակներն հօր գոսակարգին՝ կուսիթին հաշուել: Այս եղանակաւ հանգիստ խղճով կարող են ամուսնանալ կրօքի-Գորի աղջկանց հետ: Աղջիկներն ալ ընդհակառակը, օտաջուան նման կը շարունակեն մօր գոսակարգին պատկանիլ: Հասկանալի է որ այսպիսի պարագայի մէջ կղզիացած ցեղի բոլոր այս մարդիկը կուսիթ, իսկ բոլոր կանայք՝ կրօքի-Գոր պիտի համարուին: Արդ՝ ենթադրենք որ կուսիթայ ցեղի ճիւղն ալ այսպիսի դրութեամբ յառաջացած է Ուերուոնգ եւ Ջետուոն գոսակարգերը կազմելու ատեն: Ուերուոնգ ճիւղը (որ կուսիթ ճիւղին կը համապատասխանէ) զատուելով տոհմային ճիւղէն, իւր հետ միայն Ջետուոն (կրօքի-Գոր) գոսին պատկանող կին ունեցած է: Ուստի սոյն վերոյիշեալի նման անտանելի դրութենէն ազատուելու համար ամուսնական յարաբերութեանց մէջ բարեփոխում մտցուցած են, այն է արական սեռի զաւակները՝ հօր, իսկ իգականը՝ մօր գոսակարգին վերագրած են ամուսնութիւնն կարելի ընծայելու համար:

Այս բարեփոխութեան շնորհիւ՝ կուսիթայ ցեղի մէջ այրական սկզբնաւորութեան իրաւունքը տակաւ առ տակաւ կ'սկսի տիրապետել, յաջորդութեան եւ ժառանգութեան գաղափարներն իրականութիւն կ'ստանան, եւ որդին ընտանեաց մէջ հօր յաջորդ կը համարուի որք առաջ դուրսութիւն չունէին (ինչպէս որ այժմ միւս ցեղերու մէջ տակաւին դուրսութիւն չունին) այլ առաջուան ժամանակը կենդանեաց հօտերու պէս կ'ապրէին. այս ամեն բանի հետ միասին միակնութեան սովորութիւնը անհատական սեփականութեան գաղափարը զարթեցող թէեւ արդարեւ տակաւին խիստ

խաւար ձեւով: — Այս յոյժ հաւանական կարծեաց օգտին կը յաւելու ի մէջ այլոց հետեւեալ սովորութիւնը՝ զոր կուսիթայ ցեղը մինչեւ այժմ կը պահպանէ. կին ուղող մօրդն անպատճառ պարտաւոր է յափշտակել զայն. ասոր համար կը լրտեսեն մարդը եւ եթէ բռնուի՝ զաւագանի քանի մը հարուածներ վայելելու կ'արժանանայ, եւ այս ոչ թէ այն պատճառաւ իբրեւ թէ խստութիւն չը ցանկան գործադրել այդ գործի նկատմամբ, այլ պարզապէս նորա համար, որ նախնեաց հին սովորութիւնները պահուին: Արդ՝ որովհետեւ ամուսնոց փախուստը ըստ կարելոյն ծածուկ պէտք է որ կատարուի, ուստի այս պարագայի մէջ կինն ամուսին ընտրելու քանի մ'իրաւունքներ պիտի կրնայ վայելել, որք իւր համաձայնութեան կամ անհամաձայնութեան առաջարկութիւնը պիտի յայտնեն: Նախկին հաղորդակցութեան եղանակը ոչնչացած է. մարդն այլ եւս թոյլ չի տար իւր կնոջ հիւր երթալ, որպէս սովորական է Աւստրալիացեաց միւս ցեղերու մէջ, որոնցմէ զատուած լինելուն համար ընդհանուր կաղմակերպութեամբ ալ տարբեր են իրարմէ: Այս ցեղը միակ նշանաւոր երեւոյթը կը ներկայէ, որու մէջ պատահական պարագայից դուրսութեամբ հայրական սկզբունքը զարգացած եւ պատճառ եղած է յառաջդիմութեան եւ ոչ թէ նորա հետեւութեան: Մարդ կուսիթեան նախնական շրջաններու մէջ այսպիսի բաղմաթիւ գէպքեր տեղի ունեցած են. ընտանեկան եւ հանրային զարգացման ընթացից մէջ նմանօրինակ խոտորմունք շատ անգամ պէտք է որ կրկնուած լինին:

ԶԱՆԱԶԱՆՔ

ՕՍԷՆՊԱՆ, ՇՈՔԷՆ ԵՒ ԺՈՐԺ ՍԱՆ

Այս օրերս Գերմանիոյ մէջ նոր գերբ մը հրատարակեցաւ «Կենացս Յիշատակներն», յորում՝ հեղինակն՝ Ծ. Ֆրեյտլին մէջ պլոց կը խօսի Օֆէնպախի վրայ որ իւր բարեկամն եղած է եւ ժորժ Սանի ու Շորէնի վրայ որոց առաջինն անգամ հանդիպած էր Տը Քիւսթէն Մարգիզին երեկոյթին մէջ։ Գիտնալով թէ Օֆէնպախ եւ Շորէն ամուսն հաւաքեցողներն ու Ֆրանսացի մեծանուն վիպասանուհին ժորժ Սան բաւական հասարակութիւն կը շարժեն եւ անոնց անունները տեսակ մը հրապոյր կ'ազդեն ընթերցողաց, կը թարգմանենք այդ գերմաներէն գրքի մէկ քանի հատուածներն։

ԺԱԳ ՕՍԷՆՊԱՆ

Դէպի 1840 տարին, Փարիզու մէջ երիտասարդ արուեստագետի մը ծանօթացայ որ գերմանացի էր, երկար մազեր ունէր, լուջութակ (վեցլակ) կը նուագէր եւ անունն էր Ժագ Օֆէնպախ։

Իրեն հանդիպած ժամանակաւ, մեծ ներութեան մէջ էր, վասն զի եւ ո՛չ իսկ մէկ աշակերտ ունէր եւ ծնողքը շատ քիչ անդամ կ'օգնէին իրեն։ Այս պատճառաւ ամենօրեայ մտահոգութիւններ ունէր։ Օր մը իմ երիտասարդ բարեկամս իւր կացութեան մէկ տխուր նկարագիրն ըրաւ ինձ։ Երբ հարցոյցի թէ ինչո՞ւ համար նուագահանդէս մը չէր կազմակերպեր, որպէս կ'ընէին բազում այլք, պատասխանեց թէ ինքը միջակ համբաւ մը կը վայելէր Գերմանիոյ, եւ թէ «երկու սրահ միայն ունէր» ինչպէս կ'ըսեն նուագերգիչը։ Այն երիտասարդը որք կ'ուզէին Փարիզի մէջ համբաւ ստանալ եւ դրամական աղբիւր մը գտնել, ընդհանրապէս կը հետամտին որ իրենց աշակցութիւնը նշանակէր մեծատանց ապաւանաց մէջ տրուած նուագահանդէսներուն։ Չմեղքանի մ'անգամ կ'երեւին այդ հանդէսներուն մէջ, Մեծ Պահոց ժամանակ իրենք ալ նուագահանդէս մը կուտան, որուն համար բարձր դներով տանական տոմակ կը զրկեն ամեն այն ընտանեաց որք իրենց դահլիճները բացած

էին անոնց։ Այս տեսակ նուագահանդէսը մեծ ծախուց չէն կարօտիր. երիտասարդ արուեստագետն եթէ գիտնայ ամեն ինչ լաւ կարգադրել, կարող է գոյացած հասոյթովն յաջորդ տարուան քիչ մը գումար պահել։ Իմ հայրենակցիս խորհուրդ տուի որ ինքն ալ այս միջոցն ընտրէ, իմ կողմէս խօստանալով ներկայացնել զինքն այն ամեն մեծատանց տուններն ուր լաւ ընդունելութիւն կը գտնէի։

Չիրար տեսնելուս երկրորդ օրը, խօստացած էի ներկայ գտնուիլ Պէրլէն աը Վոյ կոմսուհւոյն մէկ երեկոյթին։ Կոմսուհին՝ բաժնուած իւր ամուսնէն որ Տեպլա լրագրոյ տնօրէնն էր եւ Լուի Ֆիլիք թագաւորին թիկնապահն, իւր ընտանեաց ծոցը վերադարձած էր ուր չուայլ կեանք մը կը վարէր։ Փարիզի բոլոր արուեստագէտը մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէին այս երեկոյթներուն։ Կոմսուհին յօժարակամ ընդունեց բարեկամս նկատմամբ ըրած խնդիրքս։ Օֆէնպախ յոյժ գոհ եղաւ այս յաջող ելքին վրայ։

Մեծ խնամք ընտրեցինք Օֆէնպախի նուագելիք առաջին հատուածը, վասն զի ապագայ հրաւերներու յաջողութիւնն այս առաջին երեկոյթէն կախում ունէր։ Բայց բարեկամս այնպիսի լաւ հաւաքածոյ մը չունէր, այլ միայն Բոմպէլի երկար ու տաղտկալի նուագերգութեանց տետրերով լի էին իւր գործոցներն։ Այս պատճառաւ անոնցմով յաջողիլ չէր կարելի, որոշեցինք բան մը հեղինակել որ աւելի լաւ համապատասխաներ նպատակին։ Այսպէս յօրինուեցան ջութակի եւ դաշնակի համար փոքրիկ նուագերգութիւններ զորս հարկադրեցանք հարկաւոր անգամներ կրկնել ապա Փարիզու երեւելի սրահներուն մէջ։

Երեկոյթի գիշերն հասաւ։ Ժագոս սրահը մտնելէ առաջ հարկադրեցաւ երեք անգամ իւր անունը տալ սենեկապանին որ հուսկ ուրեմն ըմբռնեց զայն եւ որոշակի արտասանեց «Պարոն Օֆէնպախ»։ Սպասուորը չէր կրնար արտասանել ծայրի խնդրէն, եւ ժամանակէ յետոյ, երբ բարեկամս համբաւն այն աստիճան ժողովրդական եղաւ որ Փարիզու ստահակները կը ճանչնային զայն, անունն «Օֆէնպախ» մնաց։

Բարեկամս մեծ յաջողութիւնն ունեցաւ այդ գիշերն եւ այսպէս Տը Վոյ կոմսուհւոյն

մտերիմներէն մին եղաւ : Իւր առջեւ բացուած դահլիճներուն միջոցաւ և կոմսուհւոյն պաշտպանութեան շնորհիւ ձմրան վերջերն իւր առաջին նուագահանգէսը տուաւ : Այդ հանդէս յոյժ փայլուն եղաւ : Օֆէնպախ խորհած էր եղանակ յորինել Լա Ֆոնթէնի առակաց, և այս դադափար մեծ աղմուկ յարոյց արուեստագիտական աշխարհի մէջ : Բարեկամիս համբաւն օր աւուր այսպէսով մեծցաւ :

Կարելի չէ երեւակայել արուեստագէտ մ'որ կնոջ մը նկատմամբ խորին սէր մը չըզգայ : Օֆէնպախ սիրահարուած էր հիւանալի գեղեցկութեան տէր Սպանուհւոյ մ'որ փոխադարձաբար կը սիրէր զինքը . սակայն կրօնի տարբերութիւնն արգելք կը լինէր անոնց ամուսնութեան : Պահ մը վարանելէ յետոյ, Ժազ իւր սրտին ձայնին հետեւեցաւ և կրօնքը փոխեց : Իւր ազնուագարմ պաշտպանուհին՝ Պէրթէն կոմսուհին ալ միւս արգելքները բարձաւ . անոր կնքահայրութիւն ըրաւ, և այս կերպով Օֆէնպախ կրցաւ ամուսնանալ իւր մանկամարդ նշանածին հետ որ իւր հաւատարիմ ընկերուհին եղաւ մինչեւ վերջը, միշտ զուարթադէմ և գորովալիք ինչպէս բարեբաւաստութեան նոյնպէս և իւր ամուսնոյն թշուառութեան օրերուն մէջ : Քանի՜ քանի քաղցր ժամեր անցուցած եմ անոնց հիւրասէր յարկին տակ, ընտանեւոր խօսակցելով կրակարանին անկիւնը . . . :

ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԸ

Ի ՏԱՆ ՏԸ ՔԻԻՍՈՒՆ ՄԱՐՔԻԶԻՆ

Տը Քիւսթէն մարքիզն որ ծանօթ էր իւր գրական աշխատութիւններով, մանաւանդ 1839ին Ռուսիոյ վրայ հրատարակած գըրքովն, մեծ հարստութեան տէր էր, ազնւական անուն մ'ունէր և ձօխ ապարան մը : Փառաւոր երեկոյթներ կուտար ուր միմեանց կը հանդիպէին ականաւոր արուեստագէտք և գիտնականք : Լաւ չէմ յիշեր թէ որո՞ւ պաշտպանութեան շնորհիւ կրցայ՝ ես անծանօթս, այդ ականաւոր և ընտրեալ անձանց ընկերութեան մէջ հրաւիրուիլ :

Նոյն իսկ մարքիզն անուամբ միայն կը ճանչնայի և ես ալ անոր չէի ներկայացուած : Շնորհիւ Փրանսական այն սովորութեան որով սենեկապան մը եկող հրաւիրելոց անունները կը ծանուցանէ, միտքս գրի ի մօտոյ ճանչնալ դարուս ականաւոր անձինքն : Ամենէն առաջ ես գնացի մարքիզին ապարանքն, այնքան կանուխ որ սենեկապանն իւր տեղը չէր կեցած դեռ, ուստի և սրահը մտայ առանց խնայ տըրուելու : Անունս և գերմանացի լինիլս յայտնեցի մարքիզին որ սիրալիր կերպիւ ընդունեց զիս :

Քիչ վերջն սկսան հետզհետէ գալ հրաւիրեալք, և լեցի անուններն . Հորաս Վէրնէ՛ պատերազմաց մեծ նկարիչն որ Պէտուէններու հրամանատարի մը կը նմանէր, այնքան դէմքը թխադոյն էր : Ապա եկան Պարոն Մարքէթթի՝ արձանագործն, Կոմս Նիէվէրքէք՝ ուրիշ արձանագործ մը . ծովային նկարիչ Կիւտէն, գիտնուն Թիւոյ՝ անդամ ակադեմիական կաճառաց, վիպասան Պալզաք : Աբէր՝ որ բանտային գրութիւնը բարեփոխելու համար իւր տարած ջանից շնորհիւ «բանտերու բարեբարի» տիտղոսն ստացած էր . . . Վերջապէս Շոքէնի անունը լեցի : Մեծանուն նուագերգչակին անձնաւորութիւնը բոլոր հետաքրքրութիւնս գըրաւեց : Այնպէս նշմարեցի թէ տկար էր և ջգային գրգռում մ'ունէր, բարձրահասակ և գրեթէ հիւանդագին նիհարութեամբ : Ներս մտնելուն, փութաց դէպ ի մարքիզն և մեղմածայն հարցուց անոր «պիտի գայ» — «կը յուսամ» սլառասխանեցաւ իրեն :

Ծանօթներէս միոյն հարցուցի թէ դեռ որու կ'սպասէին — «Չե՞ս գիտեր որ, ըսաւ, Տիւ Տըլան Պարոնուհւյն կ'սպասեն» :

Մի քանի վայրկեան յետոյ, սենեկապան մը դուրս կոչեց զմարքիզն : Մարքիզն հեռացաւ և քիչ վերջը վերադարձաւ՝ իւր թեւն առած կին մը որոյ անունը բարձրաձայն ծանոյց սենեկապանն «Տիկին Ժորժ Սան» : Բոլոր ներկայք մեծանուն վիպասանուհւոյն շուրջն համախմբեցան . իւրաքանչիւր ոք կը փափաքէր որ ինք առաջինն ողջունէր օրուան աստղը և կամ գէթ դիտէր զայն : Իսկ նա ոմանց ժպիտով մը և ոմանց սիրալիր բառով մը կը պատասխանէր . և ամենէն բարեբաստներուն իւր ձեռքը կը

կարկառէր : Այս վերջնաց մէջ կը գտնուէր
Շորէն : Սիւնի մը կաթնեցայ լաւ մը նկա-
տելու համար գրագէտ տիկինը որ կը վա-
ռաքանուէր : Գեղեցիկ չէր , անցած էր ե-
րիտասարդութիւնն , և մասնաւոր հրապոյր
մ'ալ չնշմարեցի վրան :

Նուագահանդէսն սկսաւ : Քանի մը հատ-
ուածոց երգումէն յետոյ , խնդրեցին Նո-
բէնէ որ բան մը նուագէ , և նա սքանչելի
հաղորդում մը նուագեց : Բարեկամներն ըսին
թէ այդ գիշերը սովորականէն աւելի ջղային
կերպով կը նուագէր : Երբ ոտքի ելաւ ,
պահ մը դադար տրուեցաւ : Յայնժամ Ժորժ
Սան , ի մեծ զարմացումն ներկայից , գլանիկ
մը խնդրեց . ո՛չ թէ արեւելեան անուշա-
բոյր գլանիկ մը , այլ հաստ ու խոշոր սիկառ
մը : Պէտք է այդ թուականի Փարիզը տե-
սած լինիլ երեւակայելու համար թէ Ժորժ
Սանի այս խօսքն ի՛նչ տալաւորութիւն ըրաւ
այդ գիշերը մարքիզին տան մէջ համախըմ-
եալ երեւելի անձանց վրայ : Այն ժամա-
նակուան երիտասարդները կ'զգուշանային
կանանց քով ծխելէ , եւ երբ երեկոյթի մը
հրաւիրուէինք , առաւօտէն չէինք ծխեր , որ
անհաճոյ հոտ մը չգար : Բերին խնդրած
սիկառն , և Ժորժ Սան առնելով զայն , բա-
ցաւ սարտիկին վրայ նայող գուռը : Մեկնոց
մ'առաւ ուսերուն վրայ , գլխարկ մը դրաւ
գլուխը , վասն զի բաւական ցուրտ կ'ընէր ,
և դուրս ելնելով առանձինն ման եկաւ ծա-
ռուղեաց մէջ , գլանիկէն ահագին ծուխեր
արձակելով : Երիտասարդուհիք տարօրինակ
գտան զայս , տարիքոտ կանայք անսպասելի
կը դատէին . երիտասարդներն հիացած էին ,
իսկ ամուսինք տեսակ մը մտահոգութիւն
ունեցան այս չար օրինակը տեսնելով : Այլ
ամեն ինչ վախճան մ'ունի այս աշխարհիս
մէջ , նոյն իսկ Տիկին Ժ. Սանի գլանիկն :
Նետեց զայն և մեր քով վերադարձաւ :

Խնդրեցին Շորէնէն որ իւր գործերէն
մին նուագէ : Նախ մերժեց , ապա յայտնեց
թէ տրամադիր է յանսպասուածից բան մը
յօրինել : Եւ կը պատրաստուէր այսօր , երբ
յանկարծ ոտքի ելաւ և յայտնեց մտքիկին
թէ կ'ուզեր մեծանուն վիպասանուհւոյն ա-
չաց մէջ նկատելով ներշնչուիլ և կը վախա-
ժէր իւր դէմ տեսնել զայն : Ժորժ Սան ըն-
դունեց այս խնդրքն և դաշնակիւն քով
նստաւ , աչքն յառելով Շորէնի աչաց մէջ որ

սկսաւ իւր առաջին ներդաշնակութիւններն :
Բոլոր մահկանացուք և անմահք շրջանակ մը
կազմած էին իւր շուրջը , և կ'ունկնդրէին
խօսին երկիւղածութեամբ :

Քառասուն տարի անցած է այդ գի-
շերէն ի վեր և սակայն Շորէնի յան-
պատրաստից նուագած այդ եղանակի
այնպէս տալաւորուած է մոքիս մէջ իբր
թէ երէկ լած լինէի զայն : Ի սկզբան
դաշնակիւն ամենախոր հնչումներով սկը-
սաւ և փոթորիկ մը բոլոր ձայներն ու տը-
պաւորութիւններն հնչեցուց քարերուն վը-
րայ . ապա մեղկ եղերերդութիւն մ'սկսաւ
զոր շարունակելով հնչուողը կերպիւ ,
յազթական գեղեցիկ կոտորով մը վերջացուց :

Աննկարագրելի հիացում մը և Ժորժ Սա-
նի ձեռաց սեղմումներն յայտնեցին մեծ
արուեստագէտին թէ ի՛նչ մեղական հրա-
պոյր կար իւր նուագերդութեան մէջ : Դաշ-
նակին առջեւէն ելաւ սիրտ ի բերան և ջը-
ղային զրդումամբ :

Քանի մը վայրկեան վերջն , հրաւիրեալք
հրածեղտ առին : Նա ալ մեկնեցայ ապարա-
նէն , սքանչանալով որ ճանչցած էի գիւր-
թէն մարքիզն որ կատարեալ ասպետ մ'էր ,
որ լսած էի մեծն Շորէնի մէկ նուագն և
տեսած էի Ֆրանսայի ամենէն հռչակաւոր
կնոջ սիկառ մը ծխելն :

Ք Ա Ղ Ո Ի Ա Մ

ՇԱՐԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱՅ

5-8 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1885

Ա Ր Տ Ա Ք Ի Ն

Յորմէ հետէ Պիլմարք իշխանն հոգւով
ու մարմնով «դադլթային ձեռնարկութեան»
մէջ նետեց զԳերմանիան , մեծ վուծով
կ'աշխատուի զօրացնել գերմանական նա-
ւատորմը : Փետր Յին լրացաւ , ի Քիէլ , նոր
գրահաւորի մը շինութիւնն , և ի ծով իջե-
ցընելու արարողութիւնը կատարեցաւ , ընդ
նախագահութեամբ Վիլհէլմ իշխանին , որ
թուն է կայսեր :

— Գաղթային խնդրոյն սպառնառաւ ան .

համաձայնութիւնը անպակաս են ընդ մէջ Գերմանիոյ և Անգլիոյ : Արեւմտեան Ափրիկէի մէջ Անկրա-Բէքուէնայի խնդրէն յետոյ, Աւստրալիոյ մէջ Նոր-Վուրէնայի խնդրին է այժմ որ կը ծեծուի երկուց Տէրութեանց միջեւ : Պիզմարը իշխանը նոր Սպիտակ-Տեար մ'եւս հանեց, յորում կը պարունակին՝ նոյն խնդրոյ մէջ անգլիական կառավարութեան, մանաւանդ Լորտ Կրանվիլի ընթացքը քննադատող պաշտօնագրեր, որք անհաճոյ տպաւորութիւն մը յառաջ բերած են Անգլիոյ մէջ : Պիզմարը իշխանն այդ պաշտօնագրերոց մէջ չէ կրցած ոքողել այն զայրոյթը որ գլացած էր տեսնելով թէ, ինչ որ ինք Արեւմտեան Ափրիկէի մէջ Անգլիացւոց դէմ ըրած էր, (անոնցմէ առաջ դրաւումներ ընելով) Անգլիացիք այս անգամ նոյնն իրեն դէմ ըրած են Նոր-Վուրէնայի մէջ, գրաւելով այնպիսի վայրեր որոց վրայ Գերմանք աչք տնկած էին : Հիմա Պիզմարը կը ժխտէ սոյն անգլիական պրաւմանց օրինաւորութիւնն, յորմէ ծագում կ'առնու միջազգային բաւական կնճռոտ խնդիր մը :

— Նպիսկոպոսաց բնակարաններն (որք շատ տեղ մէկ մէկ պալատի ձեւն ունին) յարջունիս գրաւելու համար անցեալները Ֆրանսայի Երեսօրսխանաց Ժողովոյն մէջ ներկայացեալ առաջարկը կառավարութեան և երեսօրսխանական մեծամասնութեան կողմէ մերժուեցաւ, իրբեւ հակառակ դաշնադրոյն որով դարուս սկիզբէն ի վեր կարգադրուած են Փրանսական կառավարութեան և Վատիկանի յարաբերութիւնը : Բայց այս օրերս Պ. Ժիւլ Ֆէրրիի նախարարութիւնն իմացուցած է Նպիսկոպոսաց թէ Պետութիւնն ո'չ եւս պիտի հոգայ կղերային գաղութներու վերանորոգման ծախքը :

— Ռուս կառավարութիւնն որոշեց փորձ մը փորձել հեռաձայնը (թէլեֆոն) իւր հաււոյն հաստատելու և բանեցնելու Ռուսիոյ մէջ : Յարդ մասնաւոր ընկերութիւնը միայն կը բանեցնէին հեռաձայն : Առաջին պաշտօնական փորձը պիտի լինի Քիէվի մէջ : Ուրիշ քաղաքներ ալ պիտի հաստատուին հեռաձայնը, եթէ 50 անձինք կանխիկ ստորագրեն տարեկան բաժանորդագրութեան կէսը : Բաժանորդագրութիւնը տարին 250 ռուպլիէ աւելի չպիտի լինի երեք վերսդ թելի համար, և աւելի մէն մի վերսդ թելի

համար պիտի վճարուի 50 ռուպլի : Պաշտօնական բացարձակ իշխանութիւն ի դրոժ պիտի դրուի, որպէս հեռագրաց, նմանապէս և հեռաձայնի դործածութեան վրայ :

— Ֆրանքո-չինական պատերազմին վերայ առնուած նորագոյն լուրեր կը ծանուցանեն թէ, Քուրպէ ծովակալն եօթն մարտանաւերով մտած է Չինաստանի մեծագոյն և կարեւորագոյն գետին մէջ, Նանկ-Չէ-Քեանկ անուն : Ֆրանսական նաւատորմը, կատարելապէս պաշարելէ յետոյ Ֆորմուզա կղզւոյ գլխաւոր նաւահանգիստները, բուն իսկ Չինաստանի եզերաց վրայ պատերազմական դործողութիւնները վերջուկսելու վրայ է : Յորմէ հետէ Բէքինի կառավարութիւնը մերժեց հաշտութիւն կնքել Ֆրանսայի հետ, ուրիշ ելք մնացած չէր Ֆրանսական կառավարութեան : Թերեւս շատ չանցած պատերազմի պաշտօնական հրատարակութիւն եւս լինի :

— Օլմիւձէ կը ծանուցուի թէ Աւստրիոյ և Հունգարիոյ հոռմէական-կաթոլիկ, յոյն-կաթոլիկ և հայ-կաթոլիկ եկեղեցեաց բոլոր եպիսկոպոսներ, (ի բաց առեալ Խրուսէիոյ կաթոլիկ եպիսկոպոսն զԻբր. Սթրոսմայէր), խոստացեր են Սպիլի 6ին ներկայ դատուի Վէլէհրատ՝ Սլաւութեան երկու Առաքելոց՝ Քիրիլոս կամ Կիւրեղ և Մէթոսիոս Սուրբերուն հաղարտեակի հանդիսին : Օլմիւձի և Վէլէհրատի միջեւ վրաններ պիտի կանգնուին այն ուխտաւորաց համար որք իրենց դրամով բնակութիւն գտնել անկարող են : Հանդիսին վրայ տեսուակներ ու յայտադրեր և (ռուսերէնն ի բաց առեալ) ամեն լեզուովք գրուածքներ պիտի պիտի բաշխուին ուխտաւորաց : Հաղարամեակի յիշատակը պահելու համար չքաղարամներ ալ պիտի տպուին սոյն առթիւ : (Այս հանդէս՝ կաթոլիկ-Սլաւաց հանդէսն է : Օրթոտքս Սլաւներն ալ զատ պիտի աօնեն) :

— Ազատական նշանաւոր ազնուական մը, Լորտ Ռոզպէրի, անդամակցեցաւ Պ. կլատսթոնի նախարարութեան, հանրօգուտ չինութեանց նախարարի պաշտօնով, հանդուցեալ Պ. Ֆոսթրի տեղ : Այս անուանումներ նոր ոյժ կը բերեն Պ. կլատսթոնի նախարարութեան, որուն մեծամեծ փոթորիկներ կ'սպառնան Խորհրդարանին առաջիկայ նստաշրջանին մէջ, որ կ'սկսի այս հինգշաբթի :

Ն Ե Ր Ք Ի Ն

Ռուսական դեսպան Պ. Նէլիտով եւրեքշաբթի առաւօտ մայրաքաղաք եկաւ Օտէսայի շոգենաւով և Թուրքիայէի առջեւ ցամաքն ելնելով, դեսպանատան պաշտօնէից ուղեկցութեամբ ռուսական դեսպանատունը դնաց :

— Նմանապէս Անգլիոյ դեսպանատան ղինուորական կցորդ Թորթթըր հազարապետն , որ Սէլանիկ կը գտնուէր Մակեդոնիոյ գործոց վրայ քննութիւն մը կատարելու համար , նոյն օրը մայրաքաղաքս եկաւ :

— Թէրէմանի Հազիբաթ լրագիրն արգիլեալ լուրեր հրատարակելուն համար՝ ամիս մը դադարման դատապարտեցաւ Եւպարքոսական հրամանաւ :

— Ֆար կը ծանուցանէ թէ Արտաքին գործոց նախարարի նախորդ խորհրդական Տառեան Վսեմ Յարութիւն էֆէնտի անցեալ շաբթու Կայսերական պալատը կոչուեր է :

— Ներքին գործոց նախարարութիւնը՝ շրջաբերական մ'ուղղելով Թուրքիոյ բոլոր գաւառաց կուսակալներուն՝ պատուիրեց հարկ եղած հրամանները տալ առ որ անկէ , որպէս զի այսուհետեւ թշնամարաց հետ բաւական թուով ոստիկանք ուղեկից դրուին :

— Պարսկական դեսպան Մոհսին Խան շաբաթ օրը Վեհ. Սուլթանին ներկայանալէ յետոյ մեկնեցաւ մայրաքաղաքէս :

Կայսերական պալատան արարողապետ Միւնիր փաշա , ռուսական դեսպանատան գործակատար Պ. Օնու և մայրաքաղաքիս երեւելի պարսիկ վաճառականներէն շատեր մինչեւ շոգենաւ յուղարկ դնացին Ն. Վըսեմութեան :

— Հաւելի Թը-Յ քաղաքը կը ծանուցանէ թէ այդ գաւառի բնակիչք այս տարի մեծ քանակութեամբ մատուածակ (ֆան փե-) դուրս հաներ են , սրոյ վաճառմամբ 50 հազար ոսկիէն աւելի գումար մը գոյացեր է :

— Բատովի Օսմանեան հիւսպառոս Գրիգոր էֆէնտի մայրաքաղաքս եկաւ :

— Կեդրոնական բանտի տնօրէն գնդապետ Ա. Ի պէյ իւր պաշտօնէն հրաժարական տուած է :

— Երուսաղէմէն կը գրեն թէ յունվար 21-ին կատարուեր է անդ Ռուսիոյ հանգուցեալ կայսրուհւոյն ի յիշատակ կանգնելի Նիկեացւոյն հիմնարկութիւնը : Երուսաղէմի յունաց Պատրիարք Տ. Նիկողիմոս Սրբազան նախագահեր է հանդիսին , որ կատարուեր է ի ներկայութեան քաղաքին կառավարիչ Բէուֆ փաշայի և բազմաթիւ ռուս ուխտաւորաց և ճանապարհորդաց :

— Տպագրական տեսչութեան հետեւեալ ազդարարութիւնն ուղղեց տեղական լրագրաց .

«Տպագրական Տեսչութիւնն յառաջագոյն շրջաբերականաւ մ'արգիլած էր տեղական լրագրաց Հրատարակել ո՛ր և է յօդուած կամ տեղեկութիւն Կարմիր ծովու , Եգիպտոսի և Սուտանի վերաբերեալ գործոց վրայ :

Բարձրագոյն հրամանաւ Տպագրական տեսչութիւնը վերստին կը հրաւիրէ լրագրաց տնօրէններն , որպէս զի ետ կենան վերոյիշեալ գործոց վրայ յօդուածներ և լուրեր հրատարակել , և Կայսերական յառաւարութեան շահուց համաձայն ուղղութիւն մը տան իրենց թերթերուն :

Այն ամեն լրագիր , որ Հայաստակի այս որոշման , անմիջապէս պիտի դադրի կամ խափանուի , իւր պարտադանցութեան ծանրութեանը համեմատ :

Տպագրական Տեսչութիւն

Կ. Պոլիս 2/15 փետր. 1885

— Կայս. Կառավարութիւնն որոշած է այսուհետեւ տասներորդի տուրքն հնչուն դրամով առնուլ փոխանակ բնական բերրոց , ինչպէս ցարդ կը լինէր : Առեւտրական նախարարութեան յանձնուեցաւ այս մասին կանոնադիր մը պատրաստելու հոգն , և այս վերջինն ալ առեւտրական սենեկին յանձնեց անոր խմբագրութիւնը : Սոյն կանոնադրի ծրագիրն արդէն պատրաստուած լինելով , ի մօտոյ պիտի մատուցուի Նախարարաց Խորհրդոյ :

Ա Ջ Դ Ա Յ Ի Ն

Կը լսենք թէ , Դատական Նախարարութեան յետոյ Բարձր. Մեծ-Եսպարքոսն եւս օրրնաւոր դատած լինելով մեր Պատրիարքա-

կան ընտրութիւնն, հաստատման համար այսօր կամ վաղը կայսերական Պալատը պիտի ներկայացնէ դայն :

— Ամեն. Տ. Եսայի Պատրիարք ծանուցած է առ Գեր. Տեղապահ Հայրն թէ առաջիկայ հինգշաբթի մտադիր է մեկնիլ Կ. Պոլսէ և վերադառնալ յԵրուսաղէմ, ուր Ն. Ամենապատուութիւն առիթ կ'ունենայ խորհրդակցելու նորընտիր Պատրիարքին հետ, որ քանի մը տարիներէ հետէ կը կառավարէր Երուսաղէմի վանքն, և իրաց վիճակին ու վանքին հաշուոց վերահասող լինելու լիովին : — Գեր. Տեղապահ Հայրը Վարչութեան պիտի հաղորդէ Ն. Ամենապատուութեան զեկուցումը :

— Խիզանու Ռուսմանիրաց ընկերութեան վարժարանաց տեսուչ Պ. Դ. Նահապետեան ղեկաւ 11-ին դպրոց մը բացեր է Կարճկանի Եղեղիս-Կէօլլիւ անուն դիւղին մէջ : Ռուսացիքն է Վարադի ժառանգաւորաց վարժարանի աշակերտ Պ. Արզար Խաղախորեան : Իսկոյնին բացման առթիւ հանդէս մը կատարուած է ղեկաւ 16-ին ի ներկայութեան խումն բաղմութեան : Հանդիսին կը նախագահէր դաւառին առաջնորդ Արթ. Յովհաննէս Ժ. Վ. Ամատունի :

— Բաղէշէն կը գրեն մեզ թէ տեղւոյն Խնդրակատար Ս. Աստուածածնայ վանքի պարտուց վճարման և Խրիմեան անուամբ Որբանոցի մը հաստատման գործն յաջողութեան մէջ է և այս օրերս աշակերտք պիտի ընդունուին ընտրանք :

— Շատին Գարահիսարի առաջնորդ Ներկարարեան Պետրոս վարդապետ գրած է առ Ազգ. Պատրիարքարան թէ տեղական կառավարութիւնը դիւլացւոցմէ մէն մի արտի համար Բաֆոֆ բուն (գոջան) կը պահանջէ, մինչդեռ մինչեւ ցարդ այդպիսի գործողութիւն մ'եւ պահանջում մը տեղի չէր ունեցած :

Պատրիարքական Գեր. Տեղապահ Հայրը գիր մ'ուղղելով յիշեալ առաջնորդին, լիաւատար տեղեկութիւն պահանջեց :

— Տիգլիսի լրագրաց մէջ կը կարդանք. «Ախւրակի, ամսոյս 14-ին, Վանքի մայր-եկեղեցում պատարագից յետոյ կատարուեցաւ Թիֆլիզի քաղաքային վարչութիւնից նոյն եկեղեցւոյ բակում հանդուցեալ դեներալ Արչակ Տէր-Ղուկասովի շիրմի վերայ կառուցած արձանի հանդիսաւոր բացումը : Ներկայ էին, բացի հայ ժողովրդից, և ռուս և վրացի աստիճանաւորներ, զինուորականներ, կառավարութեան ներկայացուցիչներ և հանգուցեալի յիշատակն յարգողները :

«Եկեղեցական կարգը կատարելուց յետոյ, թեմիս Սրբազան առաջնորդը մի քարոզ կարդաց, զոր էսպէս վերջացուց :

«Օտար ազգերի մէջ շատ են ծնվում մարդիկ արձան ստանալու արժանաւորութիւնով, բայց մեր Հայերի մէջ առաջին անգամն է որ մի մարդ ծնվում է արձան ունենալու արժանաւորութիւնով : »

— Բեղրսպուրկէն կը գրեն մեզ թէ Նրեւանի անցից առթիւ ռուսական կառավարութեան կողմէ արքայի դատաւարտեալ ազգայնոց մէջ պէտք չէ թուել Նրեւանայ ազգային վարժարանաց ընդհ. Տեսուչ Պ. Ս. Բէգնազարեանցն, որոյ անունը սխալմամբ յիշատակած էինք դատաւարտելոց անուանց հրատարակութեան առթիւ :

— Ազգային Վարչութեան Գաղաքական Ժողովը դումարեցաւ այս չորեքշաբթի օր Դալաթիա, ընդատենապետութեամբ Վսեմ. Մագսուտ Ս. Պէյի, յետ քանի մը թաղային և յարաբերական խնդրոց կարգադրութեան, հետեւեալ տնօրինութիւններն ըրաւ գլխաւորաբար .

Ընթերցաւ Ազգային Ժողովոյ Մայր Դիւանի կողմէ ասորադրեալ երկու պաշտօնագրեր, որոց մին՝ Երուսաղեմայ պարտուց բարձման եղանակի մասին Ազգային Ժողովոյ վերջին նստին մէջ տրուած որոշումը կը հաղորդէր հանդերձ Մէրեքմ-Գուլի էֆէնտիի բանաձեւով. երկրորդը՝ նորընտիր Ս. Պատրիարք Հայրը Կ. Պոլիս բերելու համար յերուսաղէմ զրկուելիք հրաւիրակաց ընտրութիւնը Մայր Դիւանին և Վարչութեան Խառն Ժողովոյ յանձնուած լինելը կը ծանուցանէր :

Ժողովն, յետ ընթերցման սոյն պաշտօնագրոց, որոշեց յառաջիկայ չորեքշաբթի օրը Խառն Ժողովն ինիստ հրաւիրել Երուսաղեմայ պարտուց բարձման համար Ազգային Ժողովոյ ընդունած եղանակը թէ՛ դաւառաց և թէ՛ Կ. Պոլսոյ մէջ անմիջապէս գործադրելու միջոցները խորհելու և վարժանն տնօրինելու համար :

Նմանապէս նոյն օրն Ազգային Ժողովոյ Մայր Դիւանը պիտի հրաւիրուի, Խառն Ժողովոյ հետ համաձայնութեամբ հրաւիրակաց ընտրութիւնը կատարելու :

ԱՐԲԱ ՔՕՆԱԹԱՆԹԻՆ

ՍԻՐԱՎԷՊ Լ. ՀԱԼԷՎԻԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՅ

ՕՐԻՈՐԴ Ե. ՕՏԵԱՆ

Պաղտատլեան (Արամեան) տպարանէն յատուկ իննամով ի լոյս ընծայուած այս սիրաւէպը ֆրանսական ժամանակակից գրականութեան չքնաղագոյն արտադրութիւններէն մին է : Այս գործը մեծ ախորժով պիտի կարգան ամեն անոնք որք վիպական գրութիւններու մէջ արուեստակեալ զգացումներէ աւելի բնականութիւն կը միտուն և անպարկեշտ նկարագրութիւններէ աւելի բարոյականութիւն : Ուստի նա տրժանի է իւր տեղն ունենալ ամեն ընտանիքի մատենադարանին մէջ, իբր անոր ազնուագոյն զարդերէն մին : Թարգմանութիւնն յաջողած է հաւասարիլ բնագրին գեղեցկութեանն, և բանասիրաց մասնաւոր ուշադրութեանը պիտի արժանանայ իւր հարազատութեամբ և բառերու և ոճերու խղճամիտ ընտրութեամբ : Ազնիւ թարգմանչուհւոյն եղբոր, Վսեմ Օտեան էֆէնտիի ոսկեղինիկ գրչէն ելած ընդարձակ յառաջաբան մը վայելչապէս կ'արտայայտէ գրքին իսկական արժանիքը, և անհամեմատ փայլ մը կուտայ այս հրատարակութեան, որ ձօնուած է իրենց առաքինի հօր, բարեյիշատակ Օտեան Պօղոս Աղայի անուան :

Կը ծախուի ամեն Հայ գրաւաճառաց քով, ի գին 40 դրուշ :

Կեդրոնատեղին է Արամեան տպարանը :

Ա. Զ. Դ.

ՄԱՐԳԱՐ ԴՈՒԼԱՆՍԸԶԱՆ

Ինչպէս որ յայտնի է՝ Բուսէյիի երկաթուղեաց վիճակահանութիւնն երկու ամիսը մի անգամ տեղի կ'ունենայ : Սոյն վիճակահանութեան ԶԱՐԴ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ (ըստ եւր.) ապրիլ 1ին : Ուստի, այս առթիւ դարձեալ բաղդատումներ ի վաճառ հանած եմք : Գնորդք կը հրաւիրուին ի Ղալաթիա կամուրջի գլուխ թիւ 33 : Այս անգամու վիճակահանութեան առաջին պարգեւն է 600,000 և երկրորդը 60,000 ֆրանք : ասոնցմէ զատ 48 թիւեր ևս մեծ պարգեւներ պիտի շահին, իսկ մնացեալ 430 թիւերը՝ 400 ական ֆրանք : Գիները սովորական են. 7 1/2, 5 և 3 դահ :

Կարգաւոր թիւ — այօինքն 1, 2, 3, 4, 5 — ուղողները պէտք է այժմէն գնեն և եթէ փափաքին կրնան բաժանորդ գրուիլ մի և նոյն թուոյն, պայմանաւ որ ամեն ամիս առնուն նոյն թիւը : Սոյն թիւերէն ունեցողք — թէ՛ մայր թիւը և թէ՛ բաղդատումը — պէտք է զգուշութեամբ նային՝ զի շատերու թիւը կը շահի և իրենք չեն գիտնար, ինչպէս որ շատ անգամ կը պատահի : Այս գործին յատուկ տուամարը ունիմք, և ով որ իւր թիւը բերելու ըլլայ, կը նայիմք, առանց ունէ փոխարինութեան : Վաճառողաց համար գոհացուցիչ միջնորդչէք կը տրուի : Գաւառներէն յանձնարարութիւնք ընդ փոյթ կը կատարուին, և դրամի տեղ թղթատարական դրոշմք ալ կ'ընդունուին :

ՀՐԴԵՀԻ ԴԵՄ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆ

NORTH BRITISH AND MERCANTILE
Insurance company
ՆՈՐԹՅ ՊՐԻԹԻՇ ԷՆՊ ՄԵՐԿԵՆԹԱՅԼ

Լոնդոնյի և Լոնդոնի ապահովումն էն	
Ընկերությունն	Սնդու Լիբ.
Արտոնեալ գրամագրուին	3,000,000
Բաժանորդագրեալ գրամագրուին	2,500,000
Վճարեալ »	625,000
Պահեստի դրամ հրդեհի պատահանութեանց դէմ	4,592,235
Կեանքի պատահանութեանց դէմ պահեստի դրամ	3,841,194
	6,058,429
Հրդեհի ճիւղէն հասոյթ 1883 տարւոյ	4,186,865
Կենաց ճիւղէն հասոյթ 1883 տարւոյ	551,307
	4,738,172

NORTHERN
Assurance company
ՆՕՐԹ ՆՐՆ

Լոնդոնյի և Լոնդոնի ապահովումն էն	
Ընկերությունն	Սնդու Լիբ.
Բաժանորդագրեալ գրամագրուին	3,000,000
Վճարեալ »	300,000
Պահեստի դրամ հրդեհի պատահանութեանց դէմ	814,871
Կեանքի պատահանութեանց դէմ պահեստի դրամ	4,778,300
	2,890,171
Հրդեհի ճիւղէն հասոյթ 1883 տարւոյ	520,206
Կեանքի ճիւղէն հասոյթ 1883 տարւոյ	251,572
	771,778

Ստորագրեալն իւր բաղմամբ յաճախորդաց և քաղաքիս ընդհանուր յարգոյ հասարակութեան կը ծանուցանէ թէ ինքն վերոյիշեալ երկու ընկերութեանց միացեալ գործակառուոր ընտրուած ըլլալով, պիտի տրուի իրենց ամէն ինչ պէտքերուն, որով հրդեհի դէմ ապահովութեան մեծ դիւրութիւններ կը մատուցանէ:

Ապահովութեանց կարգադրութիւնները կը բաղկանան երկու ընկերութեանց մէջ համեմատական բաժանումէ մը, և այսպէս ապահովութեան և դիւրութեան աւելնալով ընկերութիւնն ալ կընայ ամէն ինչ մեծ ապահովութիւնն բռնողներու ինքզինք ներկայացնել:

Գրեթէ ամեն կարգի վտանգաւոր ապահովութիւնք կրնան ընդունիլ, ինչպէս Բերայի, Ղալաթիոյ և Պալաթի մէջ, նոյնպէս մօտակայ քաղաքները, գիւղերն և գետնաւորները:

MARITIME

Insurance Cie limited of Liverpool

Capital Lt. 500,000

ՄԱՐԻԹԱՅՄ

Մոֆային ապահովումն էն Ընկերությունն

Գրամագրուին 500,000 Անդու լիւրա

Ստորագրեալը, շրջանաւերու և առաջատանաւերու մէջ ի վաճառքներն ու կարասիները խիստ օգտակար պայմաններով ապահովելու իշխանութիւնն ստացած է ընկերութեան կողմէ:

Գիններուն և այլոց վրայ տեղեկութիւնն ստանալ ուղղութեամբ օգտօք է դիմեն կալաթա, Գոմիսիօն խանի անկիւնը՝ երկաթէ կամուրջին վրայ նայող սենեակին, առ.

Կ. Պալաթի Լիբ. Գործակառուոր յիշեալ Ընկերությունն

ԳԱՌՆԻԿ Յ. ՍԵՐՈՖԵԱՆ

Արտոնատէր Կ. Ս. Իթիփիճեան
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼ Ե ԼՐԱԳՐՈՅ